

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY

KAAM
YAYINLARI

OLBA
XVIII

MERSİN
2010

KAAM YAYINLARI
OLBA
XVIII

© 2010 Mersin/Türkiye
ISSN 1301 7667

OLBA dergisi;
ARTS & HUMANITIES CITATION INDEX, EBSCO,
ve
TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanlarında taranmaktadır.

OLBA dergisi hakemlidir ve Mayıs ayında olmak üzere,
yılda bir kez basılmaktadır.
Published each year in May.

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya edilemez.
Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.
It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of KAAM.

OLBA dergisinde makalesi yayımlanan her yazar, makalesinin baskı olarak ve elektronik ortamda yayımlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını OLBA dergisine devretmiş sayılır.
Each author whose article is published in OLBA shall be considered to have accepted the article to be published in print version and electronically and thus have transferred the copyrights to the journal OLBA..

OLBA'ya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde ve bu cildin giriş sayfalarında belirtilen formatlara uygun olduğu takdirde basılacaktır.
Articles should be written according the formats mentioned in the following web address.

OLBA'nın yeni sayılarında yayınlanması istenen makaleler için yazışma adresi:
Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:

Prof. Dr. Serra Durugönül
Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü, 33342-MERSİN
TURKEY

Diğer İletişim Adresleri
Other Correspondance Addresses
Tel: 00.90.324.361 00 01 (10 Lines) 4730 / 4734
Fax: 00.90.324.361 00 46
web mail: www.kaam.mersin.edu.tr
www.olba.mersin.edu.tr
e-mail: kaam@mersin.edu.tr

Dağıtım / Distribution
Zero Prod. Ltd.
Tel: 00.90.212.244 75 21 Fax: 00.90.244 32 09
info@zerobooksonline.com www.zerobooksonline.com/eng

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(KAAM)
YAYINLARI-XVIII

MERSIN UNIVERSITY
PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY
(KAAM)-XVIII

Editör

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN
Gunnar BRANDS

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Prof. Dr. Haluk ABBASOĞLU
Prof. Dr. Coşkun ÖZGÜNEL
Prof. Dr. Tomris BAKIR
Prof. Dr. Hayat ERKANAL
Prof. Dr. Sencer ŞAHİN
Prof. Dr. Yıldız ÖTÜKEN
Prof. Dr. Erendiz ÖZBAYOĞLU
Prof. Dr. Susan ROTROFF
Prof. Dr. Marion MEYER

MERSİN
2010

İçindekiler/Contents

Ayşegül Aykurt <i>Late Bronze Age Pottery from Çeşme Bağlararası</i> (<i>Çeşme Bağlararası Geç Tunç Çağı Seramiği</i>)	1
Engin Akdeniz <i>Kulaksızlar Atölyesinde Kilya Tipi Figürin Üretimi</i> (<i>Kilia Figurine Production in Kulaksızlar Workshop</i>)	65
Gül Işın <i>Patara Tepecik Akropolü "Bey Evi" Kazıları (2003-2007):</i> <i>Geç Arkaik-Erken Klasik Dönem Terracottaları</i> (<i>Excavations of "The Ruler's House" on the Tepecik Acropolis at Patara</i> (<i>2003-2007): The Terracottas of the Late Archaic-Early Classical Period</i>)	85
Fikret Özbay <i>Klazomenai'daki MÖ 4. Yüzyıl Yerleşiminde Açığa Çıkarılan Prostash</i> <i>Evlerin Kökeni ve Gelişimi</i> (<i>Ursprung und Entwicklung der Prostashaeuser des 4. Jhs. v. Chr.</i> <i>in Klazomenai</i>)	107
Gonca Cankardeş-Şenol <i>Nikandros Group: Matrix Studies on the Amphora Stamps of the Group</i> (<i>Nikandros Grubu: Gruba Ait Amphora Mühürlerinin Kalıp Çalışmaları</i>)	125
Ahmet Kaan Şenol <i>Hellenistik Dönem'de Mısır'da Amphora Üretimi</i> (<i>Amphora Production in Egypt in the Hellenistic Period</i>)	141
Mustafa Şahin – Mehmet Taşlıalan <i>Smyrna Agorası Heykeltraşlık Buluntuları</i> (<i>Sculptural Finds From the Agora of Smyrna</i>)	175
Ercan Aşkın <i>Olba Bölgesi'ndeki Harman Yerleri</i> (<i>Threshing Floors in the Olba Region</i>)	241
N. Eda Akyürek Şahin <i>Zwei Neue Inschriften für Hosios Kai Dikaios</i> (<i>Hosios kai Dikaios için iki Yeni Yazıt</i>)	267

Nuray Gökalp – Ebru N. Akdoğu Arca <i>Antalya'dan Yeni Yazıtlar</i> (<i>New Inscriptions from Antalya</i>)	281
Nihal Tüner Önen – Murat Arslan <i>Kayseri Müzesi'nden Yeni Yazıtlar</i> (<i>New Inscriptions from the Kayseri Museum</i>)	307
Nurşah Çokbankir <i>Modrena ve Nikaia Teritoryumundan Yeni Yazıtlar</i> (<i>Neue Inschriften aus Modrena und Nikaia Territorium</i>)	323
Ayşe Aydın <i>Tapureli, A Kilisesi Altar Kaidesi Işığında Kilikya ve İsaurya Bölgesi</i> <i>Kiliselerinde Görülen Altar Çeşitleri</i> (<i>Die Altäre der kilikischen und isaurischen Kirchen im Blick der</i> <i>Altarstandort der Kirche A in Tapureli</i>)	347
Hatice Özyurt Özcan <i>Datça'da Bir Theotokos Meryem Tasviri</i> (<i>The Depiction of Virgin Theotokos in Datça</i>)	371
Esen Öğüş-Uzun <i>Fruit Trees on Late Antique Mosaics: From the Worcester Hunt</i> <i>to Jordanian Churches</i> (<i>Geç Antik Dönem Mozaiklerinde Meyve Ağaçları:</i> <i>Worcester Av Mozaik'inden Ürdün Kiliselerine</i>)	395

**MERSİN ÜNİVERSİTESİ,
'KİLİKİA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ'
BİLİMSEL SÜRELİ YAYINI 'OLBA'**

OLBA süreli yayını Mayıs ayında olmak üzere yılda bir kez yayınlanır. Yayınlanması istenilen makalelerin en geç her yıl Kasım ayında gönderilmiş olması gerekmektedir.

'Olba'; Prehistorya, Protohistorya, Klasik Arkeoloji, Klasik Filoloji (ve Eskiçağ Dilleri ve Kùltürleri), Eskiçağ Tarihi, Numizmatik ve Bizans Sanat Tarihi kapsamında orijinal sonuçları içeren makaleleri yayınlar.

Küçükasya ile ilgili veya Akdeniz ve Ortadoğu Arkeolojisi kapsamındaki konular Olba'nın içeriğini oluşturur.

Yayın İlkeleri

1. a- Makaleler, word ortamında yazılmış olmalıdır.
b- Metin yazılırken 10 punto, dipnot için ise 9 punto, 'Times New Roman' (PC ve Macintosh) yazı karakteri ile kullanılmalıdır.
c- Dipnotlar her sayfanın altına verilmeli ve makalenin başından sonuna kadar sayısal süreklilik izlemelidir.
d- Metin içinde bulunan ara başlıklarda, küçük harf kullanılmalı ve koyu (bold) yazılmalıdır. Bunun dışındaki seçenekler (tümünün büyük harf yazılması, alt çizgi ya da italik) kullanılmamalıdır.
2. Makale içinde kullanılan özel fontlar da CD'ye yüklenerek yollanmalıdır.
3. "Bibliyografya ve Kısaltmalar" bölümü makalenin sonunda yer almalı, dipnotlarda kullanılan kısaltmalar, burada açıklanmalıdır. Dipnotlarda kullanılan kaynaklar kısaltma olarak verilmeli, kısaltmalarda yazar soyadı, yayın tarihi, sayfa (ve varsa levha ya da resim) sıralamasına sadık kalınmalıdır. Sadece bir kez kullanılan yayınlar için bile aynı kurala uyulmalıdır.

Bibliyografya (kitaplar için):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, NewYork

Bibliyografya (Makaleler için):

Corsten 1995 Corsten, Th., "Inschriften aus dem Museum von Denizli", Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, Lev. LIV-LVII

Dipnot (kitaplar için)

Richter 1977, 162, res. 217

Dipnot (Makaleler için)

Oppenheim 1973, 9, lev.1

4. Tüm resim, çizim ve haritalar için sadece "fig." kısaltması kullanılmalı ve figürlerin numaralandırılmasında süreklilik olmalıdır. Levha numarası editörler tarafından verilecektir. Bu sebeple levha, Resim, Çizim, Şekil, Harita ya da bir başka ifade veya kısaltma kesinlikle kullanılmamalıdır.
5. Figürler CD'ye yüklenmelidir: Çözünürlük 300 dpi; format tif veya jpeg olmalıdır.
6. Resim çıktılarının alınarak, resim düzenlemesi örneği (layout) yapılmalıdır.
7. Bir başka kaynaktan alıntı yapılan figürlerin sorumluluğu yazara aittir, bu sebeple kaynak belirtilmelidir.
8. Makale metninin sonunda figürler listesi yer almalıdır.
9. Metin yukarıda belirtilen formatlara uygun olmak kaydıyla 20 sayfayı geçmemelidir. Figürlerin toplamı 10 adet civarında olmalıdır.
10. Makaleler Türkçe, İngilizce veya Almanca yazılabilir. Türkçe yazılan makalelerde en az 500 kelime Türkçe ve İngilizce veya Almanca özet kesinlikle bulunmalıdır. İngilizce veya Almanca yazılan makalelerde ise en az 500 kelime Türkçe ve İngilizce veya Almanca özet bulunmalıdır. Makalenin her iki dilde de başlığı gönderilmelidir
11. Özeti altında, Türkçe ve İngilizce veya Almanca olmak üzere altı anahtar kelime verilmelidir.
12. Bir orijinal ve iki kopya olmak üzere metin ve figür çıktısı, ayrıca bunların yüklü olduğu bir adet CD gönderilmelidir.

**MERSIN UNIVERSITY,
'RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY',
JOURNAL 'OLBA'**

Olba is printed once a year in May. Deadline for sending papers is November of each year.

The Journal 'Olba', being published since 1998 by the 'Research Center of Cilician Archaeology' of the Mersin University (Turkey), includes original studies done on prehistory, protohistory, classical archaeology, classical philology (language and culture), ancient history, numismatics and Byzantine History of Art.

The studies select their material mostly from Asia Minor but articles (papers) dealing with the Mediterranean area and Near East also form the content of Olba.

TECHNICAL REQUIREMENTS

1. a. Articles should be written in word programs..
 - b. The text should be written in 10 puntos with 'Times New Roman' (for PC and for Macintosh). The footnotes should be written in 9 puntos.
 - c. Footnotes should take place at the bottom of the page, each in continuous numbering.
 - d. Titles within the article should be written in small letters and be marked as bold. Other choices (big letters, underline or italic) should not be used.
2. Special fonts should be loaded to the CD's.
3. The 'Bibliography' and 'Abbreviations' should take part at the end of the article. The 'Abbreviations' used in the footnotes should be explained within the 'Bibliography'. The Bibliography used in the footnotes should take place as abbreviations and the following order within the abbreviations should be kept: Name of writer, year of publishment, page (and if used, number of the illustration). This rule should be applied even if a publishment is used only once.

Bibliography (for books)

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, NewYork

Bibliography (for articles)

Corsten 1995 Corsten, Th., "Inschriften aus dem Museum von Denizli", Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, Pl. LIV-LVII

Footnotes (for books)

Richter 1977, 162, fig. 217

Footnotes (for articles)

Oppenheim 1973, 9, pl.1

4. For all photographs, drawings and maps only the abbreviation 'fig.' should be used in continuous numbering. Plate numbering will be done by the editors. For this reason, remarks such as Plate, Picture, Drawing, Map or any other word or abbreviation should not be used.
5. Pictures should be loaded to CD's: 300 dpi; tif or jpeg format are required.
6. A layout for the pictures should be undertaken.
7. Photographs, drawings or maps taken from other publications are in the responsibility of the writers; so the sources have to be mentioned.
8. A list of figures should take part at the end of the article.
9. The text should be within the remarked formats not more than 20 pages, the drawing and photographs 10 in number.
10. Papers may be written in Turkish, English or German. Papers written in Turkish must include an abstract of at least 500 words in Turkish and English or German. It will be appreciated if papers written in English or German would include a summary of at least 500 words in Turkish and in English or German. The title of the article should be sent in two languages.
11. Six keywords should be remarked, following the abstract in Turkish and English or German.
12. One original and two copies of the article and figures should be printed and loaded on CD's before being sent.

HELLENİSTİK DÖNEM'DE MİSİR'DA AMPHORA ÜRETİMİ

Ahmet Kaan ŞENOL*

ABSTRACT

Amphora Production in Egypt in the Hellenistic Period

Egypt was one of the effective actors in the Mediterranean commercial history due to its geographical position and also important in maritime trade, parallel with the political relations. Amphora productions started in the end of the fourth millennium in Egypt according to the recent archaeological data. Egypt's long tradition of amphora production due to the domestic consumption and the demand of overseas markets until the Middle Ages brought the diversity of amphora forms. The political and the commercial relations of Egypt with Greeks resulted with the demographic changes which reflected people's consumption habits. The growth of the Mediterranean market forced to reconstruct the economic structure of Egypt during the beginning of the Hellenistic Period. This situation provided to serve the agricultural products more profitable to the markets while manufacturers also need to resort various methods of marketing. Egyptian producers used their traditional amphora forms while they were imitating their neighboring countries' amphorae as effective marketing methods. This article is intended to serve a new typology of Egyptian Hellenistic amphorae due to the previously created typologies.

Key words: Egypt, wine, amphora, commerce, imitation

ÖZET

Coğrafi konumu nedeniyle Akdeniz ticaret tarihinde önemli bir yeri olan Mısır'ın politik ilişkilerine paralel olarak deniz ticaretinde de etkili olduğu bilinmektedir. Arkeolojik veriler Mısır'da amphora üretiminin İ.Ö. 4. binyılın sonlarında başladığını göstermektedir. Bu konuda uzun süren bir geleneğe sahip olan Mısır'ın hem ülke içi hem de deniz aşırı ticarete sıvı taşımının en güvenilir yolu olan amphoraları Ortaçağa kadar yoğun olarak üretmeleri formlardaki çeşitliliği de beraberinde getirmiştir. Mısır'ın Greklerle kurduğu politik ve ticari ilişkilerin

* Doç. Dr. Ahmet Kaan Şenol, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü 35100 Bornova- İzmir-TR. ahmet.kaan.senol@ege.du.tr

sonucunda oluşan demografik değişim halkın tüketim alışkanlıklarına da yansımıştır. Hellenistik Dönem'den itibaren Akdeniz pazarının kapasitesinin büyümesi Mısır'ın ekonomik yapısının yeniden organize edilmesini zorunlu kılmıştır. Bu durum tarımsal ürünlerin daha verimli olarak pazara sunulmasını sağlarken Mısırlı üreticilerin de pazarlama teknolojilerinde çeşitli yöntemlere başvurmasını gerektirmiş olmalıdır. Hellenistik Dönem'in en önemli ticari ürünleri arasında gösterilen şarabın satışında kendi gelenekleri doğrultusunda geliştirdikleri formları kullanan amphora üreticilerinin komşu ülkelerin kullandığı formları da üretmeleri etkili pazarlama yöntemleri arasındadır. Bu makale Hellenistik Dönem'de Mısır'da üretilen amphoraların daha önce oluşturulan tipolojilerinin de ele alınarak yeni bir sınıflandırmayla sunulmasını amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Mısır, şarap, amphora, ticaret, taklit

Mısır'da ilk kez İ.Ö. 4. binyılın sonunda kullanıldığı bilinen amphoralar İ.Ö. 3. binyıldan, ahşap fiçilerin (*cuppae*) yoğun olarak kullanılmaya başladığı Ortaçağa kadar ticaretin vazgeçilmez öğeleri olarak değerlendirilmektedir. Suriye-Filistin kıyılarının yanında İspanya'dan Kıbrıs'a kadar çok sayıda merkezde üretilen¹ ve Mısır'da da sevilerek taklit edilen Kenaan amphoralarının² Akdeniz'in birçok noktasında yoğun olarak ele geçmesi Doğu Akdeniz'deki ticari hareketliliğin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir³. Mısır'da bulunan mezarlardaki alçak kabartmalar, duvar resimleri⁴ ve amphoraların içindeki kalıntılar üzerine yapılan analizler⁵, Kenaan amphoraları geleneğinde üretilen Mısır amphoralarının çeşitli ürünler için kullanıldığını göstermektedir. Dolayısıyla, Doğu Akdeniz'deki merkezlerin önderliğinde gelişen deniz ticaretinin yoğunluğuna paralel olarak İ.Ö. 2. binyılın sonlarına kadar bu amphoraların farklı tiplerinin çeşitli merkezlerde üretilmesi doğal karşılanmalıdır.

Akdeniz'deki güç dengesinin bozulmasıyla Geç Bronz Çağ'ın hareketli ticari yapısının da değiştiği İ.Ö. 1. binyılın başlarında, Doğu'daki merkezlerle Greklerin ticari ilişkilerinin de yoğunlaşmaya başladığı bilinmektedir. Doğu Akdeniz'de kurulan emporionlar ve kolonilerin doğal bir sonucu olan nüfus hareketliliği bölgelerin demografik yapısının yanında

¹ Regev 2004, 340-1.

² Grace 1956, 86; Wood 1987, 75.

³ Heltzer 1993, 49.

⁴ Mısır'da bulunan mezarlarda görülen duvar resimlerinde günlük işlerin tasvir edildiği betimlemelerde amphoralar ve şarap üretimi ile ilgili olanların kronolojik dağılım tablosu için bkz. Brun 2004, 62.

⁵ Guasch 2007, 851-5.

tüketim alışkanlıklarını da etkilemiş olmalıdır⁶. Atalarının keşfettiği merkezlerle ticari ilişkiler kurma geleneğine sahip Greklerin, Mısır'da Fayoum Bölgesi'nde bulunan Naukratis'i kurmasıyla resmileşen ticari ilişkilerin sonucunda, Akdeniz'deki ticari yapıdan yeterince pay alamayan Mısırlıları da bu karlı ortama dahil olmaya ikna ettikleri görülmektedir. Greklerle kurulan ticari ilişkilerin karşılıklı olabilmesi için zaten bir tarım ülkesi olan Mısır'ın, sanat eserlerinin yanında tarımsal ürünleriyle de ihracatını desteklemesi gerekmiştir. Özellikle deniz ticareti konusunda dışa bağımlı olması ve Grek kent devletlerinin Akdeniz piyasasını etkileyecek boyutta ürünü pazara sürmesi nedeniyle hazırlıksız kalan Mısır'ın⁷, ticari dengeleri korumak adına bir takım hilelere de başvurduğu görülmektedir. Mısırlı üreticilerin Greklerle ticari ilişkilerin yoğunlaştığı İ.Ö. 6. yüzyılda Kenaan amphoralarından geliştirdikleri silindirik gövdeli, karından kulplu amphora formlarını Doğu Akdeniz pazarında popüler olan formlarla değiştirmeleri bir pazarlama stratejisi olarak değerlendirilmelidir. Mısırlı tüccarların bu dönemde, ürünlerini iç ve dış pazarlara satarken torpido formu amphoralar olarak da adlandırılan Suriye-Fenike tipi amphoraların Mısır'da üretilen taklitlerini kullanmayı tercih ettikleri görülür. Pers egemenliği altında, geniş ağızlı, torba formu ve kulak şeklindeki küçük kulplara sahip amphoraları tercih eden Mısırlı üreticilerin Doğu'daki merkezlerde Grek nüfusunun arttığı Hellenistik Dönemin başıyla birlikte üretim modellerini de değiştirdikleri belirlenmiştir.

İ.Ö. 331 yılında Alexandria kentinin kurulmasından sonra açılan yeni rotalar sayesinde Mısır'ın ticari girdilerinde önemli artışlar izlenmektedir. İlk üç Ptolemaios tarafından uygulanan başarılı politikalar sayesinde kentte yaşayan Greklerin ihtiyacına yönelik olarak hem çeşitleri hem de miktarları artan ithal ürünlerin karşılığının Mısır'ın stratejik ürünleriyle sağlanması ve Arap Yarımadası ile Hint Okyanusundan getirilen değerli ürünlerin Alexandria üzerinden Akdeniz pazarına sunulması sonucu Mısır'ın ekonomisi en güçlü dönemlerini yaşamıştır. Bununla birlikte Grek kent devletleri tarafından kendi nüfusunun ihtiyacını karşılamak amacıyla Mısır pazarına ihraç ettiği şarap ve zeytinyağı gibi ürünlerin Mısırlılar tarafından da benimsenerek kullanılmaya başlanması Mısırlı üreticileri yeni tedbirler almaya yöneltmiştir⁸.

⁶ Marchand 2002, 253.

⁷ Meeks 1993, 34.

⁸ Empereur 1993, 41.

Antik yazarların verdiği bilgiler⁹ ve arkeolojik veriler, başlangıçta artan şarap ve zeytinyağı talebinin ithalatla karşılanma yoluna gidildiğini, ancak bunun kısa sürede yetersiz kalarak ihtiyacın yerli üretimle de desteklenerek karşılanması amacıyla bir tarım seferberliğinin başlatıldığını göstermektedir. Tüm çabalara ve teknolojik olanaklara rağmen alınan sonuçların yüksek beklentileri karşılayamayacak kalitede olması yukarıda sözü geçtiği üzere bir takım farklı uygulamaları da beraberinde getirmiştir. Böylece Mısırlı üreticilerin yeni ürünlerini Akdeniz pazarına sunarken kendi özgün formlarının yanında daha önce de yaptıkları gibi piyasada tanınan/kabul gören ambalajlarla pazarlamayı tercih ettikleri görülmektedir. Buna göre Hellenistik Dönem içinde Mısır'da üretilen amphoralar üç grup altında incelenebilir.

1) Mısır Amphoraları Geleneğinde Üretilen Amphoralar

İ.Ö. 8. yüzyıldan itibaren Mısır amphoralarının ayırtedici özelliği olan Nil kili ve kireçli killerden üretilen silindirik gövdeli, kulak formlu dikey kulplara sahip amphoraların Hellenistik Dönemin ortalarına kadar üretildikleri bilinmektedir. Birbiriyle yakın form ilişkisine sahip 20 alt grubun saptandığı¹⁰ bu amphoraların Mısır'ın ihracatında üstlendikleri rol henüz bilinmemektedir. Bugünkü bilgilerimiz Mısır'da bulunan merkezlerden ele geçen bu formların özellikle iç ticaret için kullanılmış olduğunu göstermektedir. Bu amphoraların kazılardan ele geçen kontektlerde Grek amphoralarıyla birlikte buldukları izlenmektedir. İ.Ö. 6. yüzyılda üretilmeye başlanan ve Tip A olarak bilinen geniş ağız kenarlı, dibe doğru konik olarak daralan forma sahip amphoraların¹¹ gövdelerinin Hellenistik Dönemin başlarında torba şeklinde bir yapıya dönüştürüldüğü görülür. A1 ismiyle sınıflandırdığımız bu formun İ.Ö. 300 civarında üretildiği bilinmektedir (Fig. 1.1). Geniş ağız kenarlı amphoralar arasında A2 grubu amphoraları adı altında incelediğimiz formların genel özellikleri arasında dışa çekik yuvarlaklaştırılmış kalın ağız kenarları, kısa kulplar ve kaideye doğru daralan gövde yapısı dikkati çekmektedir (Fig. 1.2). Yukarı Mısır'da yaygın olarak kullanılan bu formun çeşitli örneklerinde gövdenin ağız kenarının altından itibaren genişlemeye başladığı görülmektedir. Yukarı Mısır'da özellikle

⁹ Theophrastus, *De Causis Plantarum*, VI, 8,7; Theophrastus, *De Historia Plantarum*, IV, 2,8; Plinius, *Naturalis Historia* XIII.19.

¹⁰ Aston 2007, fig.1-6.

¹¹ Smolarikova 2007, 195, fig. 3A.

Elephantine'de bulunan bu formun İ.Ö. 4.-3. yüzyıllar arasında üretildiği bilinmektedir¹². Yerel sarımsı turuncu renkli kille kırmızı astarlı olarak üretilen tam bir örnek ise Kharga Vahası'nda gerçekleştirilen kazılarda İ.Ö. 4. yüzyıla tarihlendirilmiştir¹³. Nil kilinin yanında kalkerli kil gibi farklı kil kompozisyonlarıyla da üretilen ve ağız kenarının altından genişlemeye başlayan gövde yapılarıyla A3 grubu altında incelediğimiz benzer bir amphora tipinin de Elephantine'de gerçekleştirilen kazılarda bulunan kontekstler yardımıyla İ.Ö. 2. yüzyıla kadar varlığını sürdürdüğü anlaşılmaktadır (Fig. 1.3)¹⁴. A3 amphoralarının prototiplerinin halka kadeli olarak üretilmiş olması bugüne kadar tam olarak ele geçmeyen bu formların gövdelerinin alt bölümlerinin de benzer şekilde üretildiğinin düşünülmesine yolaçmıştır.

Mısır amphoralarının genel karakterlerinin izlendiği B grubu amphoraları ise İ.Ö. 4. yüzyıldan İ.Ö. 2. yüzyılın ortalarına kadar hem Nil kiliyle hem de kireçli kille üretilmişlerdir (Fig. 1.4-5). Mısır'da farklı bölgelerde üretilmiş olduğunu düşündüğümüz bu grubun Nil kiliyle üretilen örneklerde dışa çekik kalınlaştırılmış ağız kenarlarının erken örneklerde daha yüksek tutulduğu ve gövde formunda ovale yakın olduğu izlenmektedir. Bu grubun geç örnekleri ise küresel yapılarıyla ayırtedilmektedir.

Mısır amphoraları geleneğinde üretilen diğer bir tip de C grubu altında sınıflandırılan, dar ağız kenarına, torba formu gövdeye ve omuz üzerinde küçük kulplara sahip olan gövdesi yivlendirilmiş amphoralardır (Fig. 1.6). İ.Ö. 4. yüzyıldan başlayarak İ.Ö. 3. yüzyılın ortalarına kadar üretilen bu amphoraların İ.Ö. 8. yüzyılda üreilmeye başlanan Mısır amphoralarının devamı oldukları öne sürülmüştür¹⁵. C grubu olarak adlandırdığımız bu form, dışa çekik ağız kenarları, torba formu gövdelerinin üst bölümündeki küçük kulpları ve alt bölümünden itibaren dış yüzeyi kulpların seviyesine kadar yivlendirilmesi gibi özellikleriyle Kartaca amphoralarını hatırlatan ve Roma İmparatorluk Döneminde Gaza Bölgesinin en önemli ihraç ürünü olan beyaz şarabın ihracatında kullanılan LR 4 amphoralarının öncülleri olarak değerlendirilmesi gereken formdur. İ.Ö. 8. yüzyıldan Erken Hellenistik Dönemin başlarına kadar üretildiği bilinen bu amphoraların benzerleri Doğu Akdeniz'de bulunan merkezlerin kazılarında ele geçmiştir.

¹² Aston 2007, 422, fig. 2, no. 2895, 428, fig. 6, no. 2375.

¹³ Marchand 2007b, 492, fig. 19.

¹⁴ Aston 2007, 428, fig. 6, Grup 9, no. 3129.

¹⁵ Aston 2007, 426.

D1 grubu olarak değerlendirdiğimiz ve bir önceki grupla ilişkilendirilen torba formlu amphoraların ise dış yüzünün tamamen yivlendirildiği izlenmektedir (Fig. 1.7). Dışa çekik kalın ağız kenarına ve gövdenin üst bölümünde küçük kulplara sahip olan bu form İ.Ö. 5. yüzyıldan itibaren üretilen torba formlu amphoraların geleneğinde üretilmiş olmalıdır¹⁶. Bu formun kireçli kilden üretilen son örnekleri İ.Ö. 3. yüzyılın ortalarına tarihlendirilmektedir. D1 tipi Mısır amphoralarının Suriye-Fenike geleneği ile üretilen amphoralarla olan morfolojik benzerlikleri¹⁷ kil gruplarının dikkatli olarak incelenmesini gerektirmektedir. Mısır amphoraları geleneğinde üretilen ve D2 alt grubunda sınıflandırılan torba formlu amphoralar ise dışa çekik, kalınlaştırılmış ağız kenarlarına, seyrek ve kalın yivli dış yüzeye ve omuz üzerinde kalın kulplara sahiptir (Fig. 1.8). Dudak kenarının profilli yapısı ve daha küçük kulplarıyla D2 formundan ayrılan D3 amphoraları ise Nil Nehri'nin alüvyonlu kiliyle üretilmiştir (Fig. 1.9). D3 formunun Elephantine'de bulunan kontekstler yardımıyla İ.Ö. 4. yüzyıl- 3. yüzyılın sonları arasında üretildiği tespit edilmiştir¹⁸. Bu formun da Krallar Vadisi'nde gerçekleştirilen kazılarda bulunan amphoralar örnek gösterilecek¹⁹, İ.Ö. 8. yüzyıldan itibaren Mısır'da üretilen amphoraların geleneğinde üretildiği düşünülmelidir.

E1 grubu olarak adlandırdığımız Mısır amphoraları ise yüksek boyunları ile önceki gruplardan ayrılmaktadır (Fig. 1.10). İ.Ö. 5. yüzyılda üretilmeye başlanan bu formun benzerlerinin önce Mısır'ın Delta Bölgesi'nde, daha sonra da Suriye Filistin kıyılarında İ.S. 5. yüzyıldan Ortaçağa kadar üretildiği bilinmektedir. Yüzeyi yivlendirilmiş torba formlu gövdeleri ve omuz üzerindeki kısa kulplarıyla Mısır amphoraları geleneğinde üretildiği görülen E2 formunun karakteristik özellikleri arasında konik boyunlar önemli yer tutar (Fig. 1.11). E2 grubu amphoraların Orta Mısır'da, özellikle Tod, Edfou ve Elephantine'de İ.Ö. 4. yüzyılda kullanıldığı bilinmektedir²⁰.

Torba formlu amphoraların Hellenistik Dönemde üretilen son örnekleri F grubu altında değerlendirilmiştir (Fig. 1.12-13). Yüksek boyunları, erken örneklerinde bant, geç örneklerinde ise basit ağız kenarlarının kullanılmasından ve incelen formlarıyla farklılık gösteren bu grubun amphoralarının en

¹⁶ Marchand 2007b, 497, fig. 7.

¹⁷ Şenol 2009, T075.

¹⁸ Aston 2007, 422.

¹⁹ Lecuyot 1996, 152, pl. III, fig.b.

²⁰ Pierrat-Bonnefois 2000, 305, fig. 81.

ayırtedici özellikleri dış yüzeylerinde boyayla yapılmış bant ve dekorasyonun olmasıdır. İ.Ö. 2. yüzyılın ortalarına kadar Nil kıyılıyla üretilen bu amphoraların yüzeylerinde sarı zemin üzerinde kırmızı ve siyah renkli bantlar görülmektedir. Bitkisel süslemelerin de görüldüğü bu formun²¹ Suriye-Filistin kıyılarında İ.S. 6. yüzyıldan 10. yüzyıla kadar üretilen, yüzeyi bezemeli LR 5/6 amphoralarıyla olan form benzerliği dikkati çekmektedir.

2) Kanonik Mısır amphoraları

Hellenistik Dönemin başında Mısır'da Grek nüfusunun artmasına bağlı olarak Grek kent devletlerinden büyük boyutlu şarap ithalatının gerçekleştirildiği bilinmektedir²². Gerek yerel şarapların istenilen kalitede ve boyutta üretilmemesi, gerek Greklerin alışmış oldukları tatları tercih etmesi gibi nedenlerle İ.Ö. 3. yüzyılın ortalarına kadar Rhodos, Knidos, Kos gibi kent devletlerinden orta seviyede, Khios, Lesbos ve Thasos gibi merkezlerden de kaliteli şarap ithal edilerek²³ karşılanan şarap ihtiyacının bir bölümünün bu tarihten sonra yerel ürünlerle de karşılandığı görülmektedir. Bu dönemde Mısır şarabı, Grekler tarafından geliştirilen ve deniz ticaretine uygun formlarda üretilen amphoralarla pazarlanmaya başlanmıştır. Başlangıçta Grek amphoralarından esinlenmelerin görüldüğü yeni amphora formları kısa sürede Mısır'ın iç ticaretinde benimsenmiş ve az sayıda da olsa Mısır'ın şarap ihracatında kullanılmıştır. Ancak Mısır amphoralarının formlarındaki Grek etkilerini bu amphoraların neredeyse birebir kopyaları olarak üretilen ve bir pazarlama stratejisi olarak değerlendirdiğimiz ürünlerle karıştırmamak gerekir.

Hellenistik Dönem'de üretilen kanonik Mısır amphoraları iki grup altında incelenmektedir. Birinci grup AE 1 olarak adlandırılan²⁴ ve Delta Bölgesi'nde üretildiği bilinen büyük boyutlu amphoralardır. Khios amphoralarının morfolojik özelliklerinin yansıtıldığı bu amphoraların bazı örneklerinde kulplar üzerinde Grek amphoralarında sistemli olarak uygulanan mühürlerin benzeleri bulunmaktadır. Bu mühürlerdeki yazıtlardan hareketle Petos ve Donaks gibi üreticilerinin isimleri tespit edilmiştir²⁵. AE 1 amphoralarında Thasos amphoralarında kullanılan üçgen formlu

²¹ Bitkisel süslemeli amphoralar Dendera'da, Karnak'da Tebtynis'de ve Elephantine'de gerçekleştirilen kazılarda ele geçmiştir. Pierrat 1995, 37, fig. 16; Marchand 2002, 251, fig. 13.

²² Zenon Papirüsleri Cairo I, 59012; Şenol 2007a, 63.

²³ Şenol 2007b, 104.

²⁴ Empereur- Picon 1998, 75.

²⁵ Grace-Empereur 1981, 409.

dışa çekik ağız kenarları ve İ.Ö. 4. yüzyıldan itibaren Khios amphoraları için kanonik olan silindirik yüksek boyunlar kullanılmıştır (Fig. 2). AE 1A olarak sınıflandırdığımız amphoraların oldukça kalın ve uzun boyunlarıyla orantılı olarak baston formu olarak üretilen kulplarının, boyunun üst bölümünden başlarak Khios amphoralarından bilinen, keskin profilli omuz üzerinde gövdeyle birleştiği izlenmektedir (Fig. 2.1-4). Kaideye doğru konik olarak daralan gövdenin, içi dolu, altı düz, ince bir tutamakla son bulunduğu görülmektedir. Genellikle 44 lt civarında kapasiteye sahip bu büyük boyutlu amphoraların Mısır'da Grek geleneğiyle üretilen ilk amphora formu olduğu düşünülmektedir. İ.Ö. 3. yüzyılın ikinci çeyreğinin sonlarında üretilmeye başlanan²⁶ ve İ.Ö. 2. yüzyılın sonlarına kadar kullanılan bu amphoraların Mısır şarabının yakın bölgelere ihracatında kullanıldığı tespit edilmiştir²⁷. Mısır'ın Delta Bölgesinde, özellikle de Mareotis Gölü'nün güneyinde bulunan atölyelerde üretilen amphoralarda kullanılan tipte kalıncı kille üretilen AE 1 amphoralarının bazı örneklerinin yüzeylerinde sarı bantların (10 YR 8/6 yellow) bulunduğu tespit edilmiştir. Bu amphoralara ait az sayıda tam örneğin bulunması AE 1 amphoralarının form gelişimlerinin net olarak belirlenememesine neden olmuştur. Bununla birlikte, üçgen ağız kenarlı örneklerin yanında ucu yuvarlaklaştırılmış dışa çekik ağız kenarına sahip yüksek boyunlu, kalın ve uzun kulplara sahip, altı düz, konik kaideli Mısır amphoralarını da AE 1B amphoraları altında değerlendirmek doğru olacaktır (Fig. 2.5-6). Bouto'da gerçekleştirilen kazılarda bulunan kontektler AE 1 amphoralarının bu geç versiyonunun İ.Ö. 2. yüzyılın son çeyreği ile İ.Ö. 1. yüzyılın ilk çeyreği arasında üretilmiş olduğunu göstermektedir²⁸. Mısır'da bulunan merkezlerde AE 1 amphoralarının genellikle Grek amphoralarının Mısır'da üretilen taklitleriyle birlikte ele geçtikleri görülmektedir²⁹.

²⁶ Alexandria'da Fouad sektöründe gerçekleştirilen kazılarda AE 1 amphoralarına ait parçalar Zenon tipi Knidos amphoraları, Kıbrıs, Erythrai ve Proto Rhodos amphoralarıyla aynı tabakada ele geçmiştir (Tabaka no: 10955). Eski Kriket Sahası kazılarında bulunan AE 1A tipi amphoraların Theaidetos, Nikasagoras I ve Arkhidamos'a ait eponym mühürleri yardımıyla İ.Ö. 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen Rhodos amphora mühürleri ile aynı tabakada ele geçtiği görülmektedir.

²⁷ AE 1 amphoralarının ihraç edildiği merkezler: Nea Paphos, Hayes 1991, 141, no. 129, fig. XLVII; Marangou 2007b, 677, fig. 1. A1; Marissa, Finkielsztein 2000, 212-3, pl. 110, f; Finkielsztein 2007, 707, fig. 1; Akko-Ptolemais, a.g.e., 708, fig. 2; Kition-Bamboula, Marquié-Sourisseau 2007, 683, fig. 3.3.

²⁸ Bouto'da B1 evinde yapılan kazılarda bu tipte amphoraların AE 2 amphoralarıyla birlikte bir su borusu olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Bourriau 2003, 258, fig. 20. 1.

²⁹ Tebtynis: Marangou-Marchand 2007, 288, fig. 122; Wadi Natrun: Marquié 2007, 104-105, fig. 21, 25.

İ.Ö. 2. yüzyılın ortalarında Akdeniz şarap piyasasında Rhodos'lu tüccarların egemenliği sürerken Mısır'ın Delta Bölgesi'nde Rhodos amphoralarının etkisiyle yeni bir amphora formu üretilmeye başlanmıştır. Bugüne kadar, Alexandria'nın güneyinde bulunan Mareotis Gölü kıyısında tespit edilen 3 atölyeye ait atık tabakalarının dışında AE 2 olarak adlandırılan amphoralarının üretildiği 2 fırının kazıları gerçekleştirilmiştir. Kom Dahab'da bulunan bir fırının dolgusunda yapılan kazılarda AE 2 amphoralarının yanında pseudo-Rhodos A olarak adlandırdığımız Rhodos taklidi amphoralar da ele geçmiştir³⁰. İ.Ö. 2. yüzyılın sonlarında faaliyetine başlayan atölyenin İ.Ö. 1. yüzyılın başlarında terk edildikten sonra atık seramikler için çöplük alanı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Alexandria'nın batısında Tell el-Haraby yerleşiminde kazılan iki fırının atık tabakaları içinde Rhodos taklidi amphoraların yanında AE 2 amphoralarının en geç versiyonlarına ait örnekler de ele geçmiştir³¹.

AE 2 olarak isimlendirilen kanonik Mısır amphoraları yeni buluntuların ışığında 4 alt grup altında incelenebilir. AE 2A olarak sınıflandırdığımız Mısır amphoraları yüksek bant formunda ağız kenarına, uzun ve konik boyunlara, içi dolu konik bir kaideyle sonbulan ovoid formlu gövdeye sahiptir (Fig. 3.1-6). Bu amphoraların kulpları Rhodos amphoralarında görüldüğü üzere boynun üst bölümünde keskin bir açı yaparak omuzda gövdeyle birleşmektedir. Alexandria Müzesi'nde tam formların bulunması bu alt grubun teşhis edilmesini kolaylaştırmıştır. Alexandria'da gerçekleştirilen kazılarda bulunan bu formdaki amphoralar İ.Ö. 2. yüzyılın ortalarına tarihlendirilmiştir. Bu amphoraların Koptos'ta ve Kom Ge'if'de yapılan kazılarda İ.Ö. 3. yüzyılın sonlarına tarihlendirilen örnekleri ele geçmiştir³². Bu amphoralarda, Mısır'da şarap üretimi geleneğinin bir işareti olan fermentasyon deliğinin³³ bazı örneklerde boyunda, bazı örneklerde de gövde üzerinde yapıldığı izlenmektedir. AE 2B grubu amphoralar ise Mısır'daki amphora üreticilerinin Grek amphoralarından esinlenmiş olduklarını gösteren özelliklere sahiptir (Fig. 4.1-5). Omuzda keskin profile sahip ovoid gövde yapıları Knidos amphoralarını hatırlatmasına rağmen, oldukça kalınlaştırılmış, üst bölümünde ince bir yive sahip dikdörtgen formlu ağız kenarları Girit amphoralarının Hellenistik Dönemde üretilen modellerinde

³⁰ Coulson-Wilkie 1986, 72-3, fig. 19-20.

³¹ Majcherek-Shennawi 1991, 6, fig. 1B.

³² Lawall 2003, 171, fig. 103, no. 24.

³³ Empereur 1993, 42.

kullanılan dudak profilleriyle karşılaştırılabilir. Kalın, oval kesitli ve yüksek kulplara sahip AE 2B amphoralarının krem renkli astarları da Rhodos amphoralarını hatırlatmaktadır. Ancak Rhodos amphoralarındaki pürüzsüz yüzey bu amphoralarda yerini tuzlu suyla astarlamanın getirdiği yer yer dökülen ve pütürlü bir görünüme bırakmıştır. Kom el-Dahab atölyelerinde gerçekleştirilen kazılarda bulunan benzer örnekler³⁴ yardımıyla bu formun Delta Bölgesinde üretilmiş olduğu belirlenmiştir. Alexandria kazılarında AE 2B tipi amphoraların İ.Ö. 3. yüzyılın sonu – İ.Ö. 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen tabakalarda ele geçtiği görülmektedir³⁵. Bu amphoralar üzerinde nadiren görülen dipintolardan biri Bakhias’da bulunan bir AE 2B amphorasının omuzu üzerinde tespit edilmiştir. 5 Khous olarak transkripsiyonu yapılan yazıtın amphoranın kapasitesinin oldukça altında olan 16 lt civarındaki bir kapasiteyi ifade ettiği anlaşılmaktadır³⁶.

AE 2C adı altında sınıflandırdığımız üçüncü grup ise keskin açılı kulpları, altı düzleştirilmiş içi dolu konik kaideleri ve ovoid gövdeleriyle İ.Ö. 2. yüzyılın ortalarında kullanılan Rhodos amphoralarından oldukça etkilenerek üretilmiştir (Fig. 5.1-5). Bu amphoralarda yüzeyin daha pürüzsüz olarak yapılması seramik teknolojilerindeki ilerleme ile paralellik göstermektedir. AE 2C amphoralarında Nil Nehri’nin alüvyonlu kili ve kalkerli kil olarak adlandırılan iki grup kilin de kullanıldığı bilinmektedir. Mareotis Gölü’nün güney kıyılarında bu tipte amphora üreten 3 atölyeye ait atık tabakasının bulunması AE 2C amphoralarının Delta Bölgesi’nde üretildiğini kanıtlamaktadır³⁷. Bununla birlikte alüvyonlu kil ve bitkisel katkı maddelerinin yoğun olarak kullanıldığı örnekler bu formun Yukarı Mısır’da da üretildiğini belgelemektedir³⁸. Mısır’da gerçekleştirilen kazılarda AE 2C formunun İ.Ö. 2. yüzyılın sonlarından İ.Ö. 1. yüzyılın ortalarına tarihlendirilen kontekstlerde ele geçtiği görülmektedir³⁹.

AE 2 grubu amphoralarının son örneklerini AE 2D adı altında sınıflandırdığımız yüksek boyunlu, keskin profilli omuza sahip gövdeli amphoralar

³⁴ Coulson-Wilkie-Rehard 1986, 548, fig. 10.

³⁵ Fouad sektörü kazılarında 10766 nolu tabakada bu amphoralar Nikandros grubu, Kos ve Rhodos amphoraları ve mühürleri, 10955 nolu tabakada da Kıbrıs, Erythrai, Knidos, Kos ve Rhodos amphoralarıyla birlikte bulunmuştur.

³⁶ Reiter 2007, 267.

³⁷ Empereur-Picon 1986, 106; Empereur-Picon 1998, 86.

³⁸ Defernez 2007, 198, fig. 131.51.

³⁹ Bouto: Bourriou 2003, 260, fig. 22. 3; Alexandria: Şenol 2003, 199, fig. 19; Tebtynis, Marangou-Marchand 2007, 267, fig. 139; Ramesseum, Lecuyot 2007, 381, fig. 4.3.

oluşturmaktadır (Fig. 6.1-5). Bu formda üretilen amphoraların boyunlarının üzerinde bulunan yay formlu kulpların asimetrik olarak amphoraya birleştirildikleri görülmektedir. AE 2D amphoralarının ağız kenarlarının üst bölümlerinde bulunan ince yiv bu grubun ayırdedici özellikleri arasındadır. İçi dolu konik kaideyle son bulan keskin profilli omuza sahip gövde yapıları Roma İmparatorluk Dönemi'nde Mısır'da yaygın olarak kullanılan bitronkonik amphoraların formlarının öncüsü olarak da değerlendirilebilir. AE 2D amphoralarının gövdeyle kaidenin birleştiği yerlerinde bulunan projeksiyon noktasının İ.Ö. 1. yüzyılın sonuna tarihlendirilen AE 3 amphoralarının en erken örneklerinde karakteristik bir özellik olarak görülmesi de bu görüşü doğrulamaktadır. AE 2D amphoralarının Tebtynis'de bulunan tam örnekleri bu formun geç örneklerinin İ.Ö. 1. yüzyılın sonlarında iki farklı boyutta üretildiklerini göstermiştir⁴⁰. Alexandria'da gerçekleştirilen kazılarda bulunan AE 2D amphoraları İ.Ö. 1. yüzyılın üçüncü çeyreği ile Roma İmparatorluk Dönemi'nin başları arasına tarihlendirilmektedir.

İ.Ö. 2. yüzyıl ile İ.Ö. 1. yüzyılın sonu arasında yoğun olarak üretildiği bilinen AE 2 amphoralarının Akdeniz'deki merkezlerde az sayıda ele geçtikleri bilinmektedir⁴¹. Mısır'da bulunan yerleşimlerin kazılarında ise bu forma ait çok sayıda örneğin ele geçmesi AE 2 amphoralarının iç ticarete yönelik olarak kullanıldığının düşünülmesine neden olmuştur. Roma İmparatorluk Dönemi ile birlikte bir üretim patlamasının izlendiği Mısır'da atölye tipi yerleşimlerin de sayılarının arttığı görülmektedir. Artan nüfusla bağlantılı bir talep yükselişinin yanında Pax Romana'nın Akdeniz pazarında yarattığı hacim büyümesinin de Mısırlı üreticileri teşvik ettiği ortadadır. Bu dönemde, amphora üreticilerinin dış piyasalara açılan Mısır şarabının taşındığı amphoraların formlarının daha da özgünleştirdikleri görülmektedir. AE 3 olarak isimlendirilen bu yeni form AE 2 amphoralarını hatırlatan özellikler göstermekle birlikte Grek amphoralarından farklı yapılarıyla Akdeniz pazarında dikkati çekmiş olmalıdır. Amphora üreticilerinin AE 2 formundan AE 3 formuna geçerken amphoraların gövde yapılarını incelttikleri ve Roma İmparatorluk Dönemi'nde Akdeniz'de yaygın olarak kullanılan standartlarda üretildikleri belirlenmiştir (Fig. 7). Tell el Haraby'de gerçekleştirilen atölye kazılarında bulunan tam bir amphora AE 2-3 arasındaki geçiş formlarından A grubu olarak sınıflandırdığımız

⁴⁰ Marangou-Marchand 2007, 267, fig. 140-1.

⁴¹ Finkielsztejn 2007, 707, Marangou 2007b, 676.

alt gruba örnek oluşturmaktadır (Fig. 7. 1)⁴². Bu formda, boyunun ve gövdenin uzun tutulduğu, gövdenin inceldiği ve kulpların kısalarak boyunun üzerinde başlayarak alt bölümünde amphorayla birleştiği görülmektedir. Alexandria Greko Romen Müzesi'nde bulunan tam bir örnek de Tell el Haraby'de üretilen formda üretilmiştir (Fig. 7.2). Bu amphoranın ağız kenarındaki ve gövdesindeki nüanslar farklı bir atölyede aynı gelenekte ve dönemde üretildiğini göstermektedir. Bu formda benzer bir tam AE 2-3 amphorası Girit açıklarında denizden ele geçmiştir⁴³. AE 2-3 amphoraları arasındaki geçiş formları içinde değerlendirmemiz gereken bir alt grup da geçiş B olarak adlandırdığımız ince uzun gövdeye sahip dışa doğru bombe yapan ağız kenarları ve yüksek boyunlarıyla bağlantılı olarak yüksek yay formundaki kalın kulplarıyla diğer geçiş grubu amphoralarından ayrılan formdur (Fig. 7. 3,5,6). Alexandria'da Kom el Dikka kazılarında bu formun ele geçen tam bir örneği AE 2-3 geçiş B amphoralarının morfolojik özelliklerini anlamamızı kolaylaştırmıştır (Fig. 7.3)⁴⁴. Majcherek, bu formu Kom el-Dikka'daki buluntular yardımıyla İ.Ö. 1. yüzyılın sonu – İ.S. 1. yüzyılın başı arasına tarihlendirirken, DR 1C amphoralarıyla olan benzerliğine de dikkati çekmektedir. Alexandria'da DR 1 C amporalarına benzeyen ve Geçiş B grubu altında değerlendirdiğimiz benzer bir amphora da Eski İngiliz Konsolosluğu Bahçesi kazılarında İ.Ö. 1. yüzyılın sonlarına tarihlendirilmiştir (Fig. 7.5). Bu geçiş formlarından sonra Yukarı ve Aşağı Mısır'da bulunan atölyelerin tamamında AE 3 adı verilen kanonik tip üretilmeye başlanmıştır. Roma İmparatorluk dönemiyle birlikte değişen ticari yapının amphora üretimini de hızlandırdığı görülmektedir. Ancak AE 3 amphoralarının tüm Mısır'da yoğun olarak üretilmesi sonucu bu tipte çok sayıda alt grubun da üretildiği izlenmektedir. Kil kompozisyonları bakımından alüvyonlu kil ve kalkerli kil olarak iki temel gruba ayrılan AE 3 amphoralarının, üretildikleri atölyeler gözönüne alınarak sınıflandırılmaları gerekmektedir.

Yukarı Mısır'da, son yıllarda gerçekleştirilen kazılarda Grek amphoralarından esinlendiği anlaşılan farklı bir tipin üretildiği ortaya çıkarılmıştır (Fig. 8.1-5). AE serilerinden morfolojik olarak önemli farklılıklar gösteren bu kanonik Mısır amphoralarının Yukarı Mısır'da üretilen örneklerini yeni bir sınıflandırmayla ele almak doğru olacaktır. Yukarı Mısır 1 olarak

⁴² Majcherek-Shennavi 1991, 6, fig. 1B

⁴³ Marangou 2007a, 674, fig. 1. A1.

⁴⁴ Majcherek 1992, 3, fig. 1.4.

adlandırdığımız bu yeni tip amphoraların Thebes’de tam örnekleri ele geçmiştir. Koptos’da bulunan örnekler ise bu formun kronolojik gelişimini izlemeye olanak vermekle birlikte tam olarak bulunmamaları nedeniyle gövde gelişimleri konusunda yeterli bilgi sunmamaktadır. İ.Ö. 3. yüzyılın sonundan İ.Ö.1. yüzyıla kadar üretilen Yukarı Mısır 1 tipi amphoraların dışı çekik kalınlaştırılmış ağız kenarlarına, yüksek boyunlara, boyunun üst bölümüyle omuz arasında yüksek ve kalın kulplara ve ince ovoid formda gövdeye sahip oldukları görülmektedir. Bu formda kullanılan içi oyuk kaideler Yukarı Mısır 1 tipi amphoraların karakteristik özelliğidir. Kıbrıs’da üretilen Kourion grubu amphoraların ağız profilleriye benzerlikler gösteren bu formda üretilen amphoraların tam olarak ele geçmeyen örneklerinin, Pseudo Knidos amphoralarıyla da karıştırıldıkları izlenmektedir⁴⁵. Bununla birlikte, Yukarı Mısır 1 tipi amphoraları, bilinen herhangi bir Grek formunun takliti olarak üretilmemiştir. Ramesseum’da bulunan örneklerinde gövde üzerinde insize noktacıklarla yapılan süsleme Mısır amphoralarında görülmeyen bir özelliktir (Fig. 8.1-2). Bununla birlikte Ramesseum’da ele geçen bu tip amphoraların dördünün boynunda bulunan fermantasyon deliği Mısır amphoralarında karakteristik bir özelliktir. Ramesseum’daki amphoraların üzerinde tespit edilen kırmızı ve siyah dip-pintolardaki demotik yazıtlarda özel isimler görülmektedir⁴⁶. Bu formun İ.Ö. 1. yüzyıla tarihlendirilen örneklerinde kulpların boyunun kısalarak, omuzun üst bölümünde gövdeyle birleştikleri izlenmektedir⁴⁷. Kızıl Deniz kıyısında Berenike’de, Tod’da, Ramesseum’da ve Koptos’da bulunan Yukarı Mısır 1 tipi amphoralarının Nil’in alüvyonlu kiliyle üretilen birkaç örneği dışında büyük çoğunluğu kalkerli kille üretilmiştir⁴⁸. Yukarı Mısır 1 tipi amphoraların Alexandria kazılarında oldukça az örneği ele geçmiştir (Fig. 8.4-5). Bu formun Yukarı Mısır’da üretilen AE 3 amphoralarına da öncülük ettiği düşünülmektedir⁴⁹.

⁴⁵ Marangou-Marchand 2007, 286, fig. 103.

⁴⁶ Bu amphoralardan CRN/NE/97/62 nolu envanter numaralı tam bir örneği üzerinde boyundaki dikdörtgen yazıtta hieroglif karakterlerin kısmen okunabildiği bir mühür yer almaktadır. Lecuyot 2007, 381, fig. 4.2.

⁴⁷ Lawall 2003, 166, fig. 101.9-10.

⁴⁸ Tod: Pierrat-Bonnefois 2000, 178, fig. 15A, 15B; Pierrat-Bonnefois 2002, 341, no. 100; Berenike: Tomber 1998, 167, fig. 14-15.

⁴⁹ Myos Hormos, Berenike ve Mons Porphrites’de İ.S. 1. yüzyılın başına tarihlendirilen AE 3 amphoralarının bu formlardan gelişmiş olabileceği düşünülmektedir. Tomber 2007, 528, fig. 1,7.

3) Taklit Üretimler

a. Grek Amphoralarının Taklitleri

Pseudo Knidos Amphoraları : Hellenistik Dönemin başından itibaren Akdeniz pazarında önemli bir yere sahip olan Knidos şarabının taşındığı amphoraların Mısır'da yakın benzerlerinin üretildiği bilinmektedir. Mısır'da gerçekleştirilen kazılarda Knidos amphoralarının farklı modellerinin taklitleri ele geçmiştir. Proto Knidos amphoralarının bir alt grubu olarak sınıflandırılan bant formu ağız kenarlı Knidos amphoralarının Nil kiliyle üretilen bir örneği Tebtynis kazılarında (Fig. 9. 1), bir diğeri de Karnak'da ele geçmiştir (Fig. 9.2)⁵⁰. Ancak bu formun Mısır'ın kuzeyinde yaygın olarak kullanılmadığı görülmektedir. İ.Ö. 3. yüzyılın ikinci çeyreğinde üretilen ve Pseudo Proto-Knidos ismiyle sınıflandırdığımız bu bant formu amphoralardan sonra Knidos amphoralarının kanonik formu olan yuvarlak dışa çekik ağız kenarlı kısa ve geniş gövdeli olan Pseudo Knidos A formu ise Mısır'da Nil Deltası'nın batısında bulunan atölyelerde taklit edilmiş olmalıdır (Fig. 9.3-5). İ.Ö. 3. yüzyılın ortalarına tarihlendirilen bu formun⁵¹ alüvyonlu kille üretilen örneklerinin yanında kalkerli kille üretilen örnekleri de farklı atölyelerde üretildiklerini göstermektedir. Delta Bölgesi'nde üretilen ve AE 1 amphoralarında kullanılan kalkerli kilin kullanıldığı örneklerde astarlama tekniği Petos amphoralarında görüldüğü üzere fırçayla sürme şeklindedir. Açık sarı-pembemsi renkli bu astar⁵² Kom el-Dahab atölyelerinde üretilen amphoraların dış yüzeylerinde de kullanılmıştır. Bu tipte üretilen bazı amphoraların kulplarına basılan mühürlerde okunan Donax isimleri nedeniyle Donax amphoraları olarak da sınıflandırılan Pseudo Knidos amphoraları Knidos'lu üreticilerin formlarını değiştirmelerine rağmen İ.Ö. 2. yüzyıla kadar Mısır'da aynı formda üretilmiştir. Alexandria Greko-Romen Müzesi'nde bulunan iki tam örneğin yanında (Fig. 9.3,5) kentte Fouad sektöründe gerçekleştirilen kazılarda bir tam örnek bulunmuştur (Fig. 9.4)⁵³. Akdeniz ticaretini Kızıl Deniz yoluyla Hint okyanusuna bağlayan yolun başında bulunan Marea yerleşiminde bu tipte çok sayıda amphora ele geçmiştir.

⁵⁰ Defernez-Marchand 2006, 85, fig. 17; Marouard 2007, 352, fig. 11.

⁵¹ Marchand 2002, 256, fig. 1a-b.

⁵² Astar renkleri Munsell Renk Kataloğunda 2.5 YR 8/2 pinkish white ile 7.5 YR 8/4 pink olarak isimlendirilen renkler arasında değişmektedir.

⁵³ Şenol 2007a, 72, no. 2.

İ.Ö. 3. yüzyılın ortalarından itibaren Mısır’da kanonik amphora formunun kullanılmasına rağmen taklit üretim geleneğinin devam ettiği görülmektedir. Mısır’da İ.Ö. 2. yüzyılda Knidos amphoralarının ince uzun formlu örnekleri de taklit edilmiştir. Pseudo Knidos B tipi olarak sınıflandırdığımız bu form dışa çekik ucu yuvarlaklaştırılmış ağız kenarına, ince uzun bir boyuna, ince ovoid bir gövdeye ve ağız altında başlayarak omuzda gövdeyle birleşen kalın oval profilli yüksek kulplara sahiptir (Fig. 9. 6-7). Kaidesi kırık olmasına rağmen tüm profile sahip bir örnek Alexandria Greko-Romen Müzesi’nde bulunmaktadır (Fig. 9. 6). Kom el-Dahab atölyelerinde bulunan benzer tipte amphoralar İ.Ö. 2. yüzyılın sonlarına tarihlendirilmiştir⁵⁴. Pseudo Knidos amphoralarının son grubu olarak değerlendirdiğimiz C grubu amphoraları ise Knidos amphoralarının İ.Ö. 1. yüzyılda kullanılan tipiyle benzerlikler taşımaktadır (Fig. 9. 8-10). Kalkerli ve alüvyonlu kille üretilen örnekleri Alexandria kazılarında İ.Ö. 2. yüzyılın sonu – İ.Ö. 1. yüzyılın başları arasına tarihlendirilmektedir. Bu amphoraların kaideleri Knidos amphoralarında kanonik olarak kullanılan halka eklentili konik forma sahiptir.

Pseudo Rhodos Amphoraları: İ.Ö. 3. yüzyılın başından Roma İmparatorluk Dönemi’ne kadar, özellikle Doğu Akdeniz ticaretinin en önemli ürünleri arasında kabul edilen Rhodos şarabını taşıyan amphoraların birçok merkezde taklitlerinin üretildikleri bilinmektedir⁵⁵. Hellenistik Dönem’in başlarından itibaren yüksek oranda şarap ithal eden Mısır’ın, kendi şarabının ihracatını kolaylaştırmak amacıyla Grek amphoraları arasında pazar payı en yüksek ürünlere yönelmesi de şaşırtıcı değildir. Hellenistik Dönemin başından itibaren Mısır şarabının pazarlanmasında Grek amphoralarının taklitlerinin yanında ikinci bir yöntem olarak orijinal Grek amphoralarının da kullanıldığı bilinmektedir. Mısır’daki şarap yapım tekniklerine göre fermantasyon amphoranın içinde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla amphoraların içinde biriken karbondioksit gazının çıkarılması için genellikle boyun altına küçük bir delik açıldıktan sonra bu delik bir alçı parçasıyla kapatılırdı. Bu deliğin özellikle Mısır’da bulunan Grek amphoralarında da görülmesi Grek amphoralarının boşaldıktan sonra Mısır şarabının taşınmasında da kullanıldığını göstermektedir. Bununla birlikte daha önce farklı araştırmacılar tarafından boş amphoraların Mısır’a

⁵⁴ Coulson-Wilkie-Rehard, 1986, 545, fig. 6 D9.56:1.

⁵⁵ Şenol, G. 2006, 170; Şenol 2008, 118.

ithalati ise Mısır'daki üretim potansiyelinin ortaya çıkarılmasından sonra geçerliliğini yitirmiştir.

Mısır'da Rhodos amphoralarının taklitleri iki grup altında incelenebilir. Pseudo Rhodos A amphoraları olarak adlandırdığımız formda Rhodos amphoraları Ada'da İ.Ö. 3. yüzyılın ortalarından itibaren üretilen kanonik tipin kopyasıdır (Fig. 10.1-10). Ancak bu tipin genel özelliklerinin tam olarak uygulanmasına rağmen ağız kenarlarındaki kare profil ve kaide-lerinin üzerindeki ince yiv gibi özelliklerin Mısır taklitlerinde tam olarak amphoranın formuna yansımadağı görülür. Bu durum katkı maddesi yoğun olan kilin yapısının detaylarda zorluk çıkarması nedeniyle olabileceği gibi Mısırlı üreticilerin Rhodos formunun detaylarında kendilerine özgü farklılıklar katma amacıyla da gerçekleşmiş olabilir. Rhodos adasında üretilen amphoraların yapımında kullanılan temiz kilin taklit edilmesi zor olduğundan, sahte Rhodos amphoralarının kil kompozisyonları, üretildikleri merkezlere göre farklı özellikler göstermektedir⁵⁶. Mısır'da bu amphoraların yapımında Nil alüvyonlarından faydalandığı gibi Delta Bölgesi'nde yoğun olarak bulunan kalkerli kilin de kullanıldığı görülür.

Tell el-Haraby ve Kom el-Dahab atölyelerinin üretim artıklarından anlaşıldığı üzere Mısır'da Rhodos amphoralarını taklit etme geleneğinin İ.Ö. 1. yüzyıla kadar devam ettiği belirlenmiştir. Özellikle İ.Ö. 2. yüzyılın ortalarından sonra, artan oranlarda Rhodos şarabının Doğu Akdeniz pazarında kabul görmesinin ardından⁵⁷ Mısır'daki atölyelerde de Rhodos amphoralarının taklit edilmesine hız verilmiştir. Atölyelerde gerçekleştirilen kazılarda ele geçen tam örnekler Pseudo-Rhodos B olarak adlandırdığımız formun morfolojik özelliklerini analiz etmemizi kolaylaştırmıştır (Fig. 10. 11-13). Ucu yuvarlaklaştırılmış ağız kenarına keskin açılı kulplara ovoidal gövdeye ve altı düz, içi dolu sivri kaideye sahip olan bu amphoraların, Rhodos amphoralarının İ.Ö. 2. yüzyılda kullanılan formunun birebir taklitleri olduğu izlenmektedir. Tell el-Haraby atölyelerinde bulunan tam bir örneğin ağız kenarının üst bölümündeki yivler AE 2D grubunun özellikleri arasında kabul edilmekle birlikte formun tamamı incelendiğinde Pseudo-Rhodos B grubu altında değerlendirilmesi daha doğru olacaktır (Fig. 10. 13). Bazı astarlı örneklerde Rhodos amphoralarının renklerinin de taklit edilmesine yönelik olarak krem renk tercih edilmiştir. Ancak

⁵⁶ Girit'te bulunan taklitler için bkz., Eiring-Boileau-Whitbread 2002, 61, fig. 5-9.

⁵⁷ Şenol G. 2005, 141.

bu amphoralarda kullanılan astar, AE 2B amphoralarında da olduğu gibi, tuzlu suyun amphoraların üzerine sıvanması şeklinde tatbik edildiğinden, Rhodos amphoralarının kalıcı astarlarının aksine, zaman içinde pul pul döküldüğü belirlenmiştir.

b. Doğu Akdeniz Amphoralarının Taklitleri

Mısır Üretimi Sepet Kulplu Amphoralar : Doğu Akdeniz ticaretinde İ.Ö. 8. yüzyılda kullanılmaya başlanan ve iki kişinin taşımaya yönelik olarak tasarlanmış sepet kulplu amphoraların⁵⁸ Suriye-Filistin kıyılarında, Kilikia Bölgesi'nde, Kıbrıs'da ve Mısır'da bulunan merkezlerde gerçekleştirilen kazılarda yoğun olarak ele geçmeleri bu formun kökeninin de Doğu Akdeniz'de aranması gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Hellenistik Dönemin ortalarına kadar farklı modellerde üretilen bu formun zeytinyağı ve şarap için kullanıldığı bilinmektedir. Başlangıçta deniz ticaretine pek de uygun olmayan bu geniş gövdeli formun İ.Ö. 5. yüzyılda Grek amphoralarının standartlarına yaklaşan ölçülerde ve göreceli olarak daha ince yapılı olarak üretildikleri bilinmektedir. Sepet kulplu amphoraları üreten merkezler arasında Suriye-Filistin kıyılarının yanısıra Kıbrıs'ın da önemli bir üretici olarak görülmesi gerektiği bu amphoraların bazı örneklerinin kulplarının altında bulunan Kıbrıs hecesiyle yazılmış mühürlerin varlığıyla belirlenmiştir⁵⁹. Kıbrıs zeytinyağının ihracatında kullanıldığı bilinen sepet kulplu amphoraların yanında, Beyrut'ta yapılan kazılarda bulunan farklı kil gruplarıyla üretilen örnekler bu formun Levant Bölgesi'nde de üretildiğini kanıtlamıştır⁶⁰. Ağız kenarından yükselen kulplarıyla Akdeniz ticaretinin aykırı formları arasında yer alan ve geniş kapasitelere depolama amaçlı olarak da kullanılan bu formun İ.Ö. 2. yüzyıla kadar varlığını sürdürdüğü anlaşılmaktadır⁶¹. Sepet kulplu amphoralar Mısır'da Delta Bölgesi başta olmak üzere Orta Mısır ve Yukarı Mısır'da bulunan merkezlerde de yoğun olarak ele geçmiştir⁶².

⁵⁸ Kıbrıs'da Salamis'de bulunan ve İ.Ö. 6. yüzyıla tarihlendirilen bir terrakotta grupta iki kişinin sepet kulplu bir amphorayı taşımaya tasvir edilmiştir. Calvet 1986, 506, fig. 2 alttaki resim.

⁵⁹ Masson 1995, 62; Şenol 2004, 11; Şenol G. 2006, 130.

⁶⁰ Aubert 2004, 39.

⁶¹ Badre 1994, 269; Lehmann 1998, 27.

⁶² Oren 1984, 18, fig. 11, fig. 21, 24, fig. 28; Defernez 2002, 236, fig. 1b; Defernez-Marchand, 2006, 66.

Tell el-Herr’de gerçekleştirilen kazılarda bu amphoraların İ.Ö. 4. yüzyılın ortalarından itibaren Mısır’da da üretildiği belirlenmiştir⁶³. Bunun yanında Mendes’de yoğun olarak ele geçen sepet kulplu amphoraların Mısır’da üretilen örneklerinin petrografik analizleri Alexandria yakınlarında üretilmiş olabileceklerinin önerilmesine neden olmuştur (Fig. 11.1)⁶⁴. Alexandria’da gerçekleştirilen kurtarma kazılarında İ.Ö. 4. yüzyılın sonu – 3. yüzyıllara tarihlendirilen örnekler (Fig. 11. 2-4)⁶⁵ bu amphoraların Delta Bölgesi’nde üretilen amphoralarda kullanılan kırmızı alüvyonlu kille üretildikleri görülmektedir. Bu kille üretilen sepet kulplu amphoralara ait üç adet kulp parçası Bouto kazılarında ele geçmiştir⁶⁶. Mısır’da Mendes dışında⁶⁷ bu formun tam örneklerinin ele geçmemesi Mısır üretimi sepet kulplu amphoraların tipolojilerinin yeni buluntulara ulaşınca kadar Kıbrıs sepet kulplu amphoralarla birlikte ele alınmasını gerektirmektedir.

Suriye-Fenike Tipi Mısır Üretimi Torpido Formlu Amphoralar: Doğu Akdeniz ticaretinde önemli bir paya sahip olan Mısır’ın Fenikelilerle olan ticari ilişkileri sonucu Suriye-Filistin kıyılarında üretilen ürünlerin Mısır’daki merkezlere ulaştırıldığı bilinmektedir. Mısır’da gerçekleştirilen kazılarda ele geçen Suriye-Fenike amphoralarının oranları bu ticaretin kanıtları olarak değerlendirilmektedir⁶⁸. İ.Ö. 8. yüzyıldan Hellenistik Dönemin ortalarına kadar Doğu Akdeniz’de yoğun olarak kullanılan torpido formlu amphoraların Suriye-Filistin kıyıları dışında, Kıbrıs’da ve Mısır’da da üretildikleri kil analizleri yardımıyla ortaya çıkarılmıştır.

Bu amphoraların İ.Ö. 4. yüzyılın ortalarından itibaren Mısır’da üretilen taklitleri⁶⁹ iki grup altında değerlendirilmektedir (Fig. 12). İlk grup Suriye-Fenike amphoralarının taklitleri, ikinci grup ise Kartaca amphoralarının taklitleri olarak sınıflandırılmıştır. A grubunda değerlendirilen amphoraların dışa çekik yuvarlaklaştırılmış ağız kenarlarına, torba formlu gövdeye ve bu grubun erken dönemlerden itibaren karakteristik özelliği olan omuz

⁶³ Dixneuf 2007a, 59.

⁶⁴ Rodrigo 1998, 973; Rodrigo 2004, 214.

⁶⁵ Alexandria’da terra Santa sektöründe bulunan bir Kıbrıs taklidi sepet kulplu amphoraya ait parçalar ele geçtiği 40053 nolu tabaka yardımıyla İ.Ö. 4. yüzyılın sonları İ.Ö. 3. yüzyılın ilk çeyreği arasına tarihlendirilmektedir. Şenol 2004, 11.

⁶⁶ Dixneuf 2007b, 143.

⁶⁷ Rodrigo 2004, 217, fig. 1, Pl. 9.

⁶⁸ Padro-Ramon 2001, s. 128.

⁶⁹ Defernez 2002, s. 242, fig. 4.a.

üzerinde kulak formu küçük kulplara sahip olduğu görülür (Fig. 12. 1-2). Ağız kenarlarındaki detaylarda farklılıklar izlenen bu grubun Suriye-Filistin kıyılarında, henüz yerleri tam olarak belirlenemeyen farklı atölyelerin ürünlerini taklit ettikleri düşünülmektedir. Mısır'da üretilen günlük seramikte de yoğun olarak kullanılan kalkerli kilin yanında Nil kili olarak adlandırılan alüvyonlu kilden üretilen örnekler bu amphoraların Mısır'da üretildiğini kanıtlamaktadır⁷⁰. Bu amphoraların İ.Ö. 3. yüzyılın ortalarına tarihlendirilen son örneklerinin iki farklı boyutta yapıldığı belirlenmiştir⁷¹.

Kartaca amphoralarının taklitleri olarak değerlendirilen B grubu amphoralar ise köşeli ağız kenarları ve keskin açılı omuz gövde geçişleriyle Kartaca amphoralarının yakın benzerleri olarak dikkati çekmektedir (Fig. 12. 3-5). İ.Ö. 5. yüzyılın sonlarında üretilen formların benzer tiplerinin⁷² İ.Ö. 3. yüzyılın ortalarından itibaren Mısır'da taklit edildikleri anlaşılmaktadır. Alexandria'da gerçekleştirilen kazılarda bu formun İ.Ö. 2. yüzyılın ortalarına kadar üretilmiş olduğu tespit edilmiştir. Kartaca amphoraları geleneğinde üretilen bu formun Suriye-Filistin taklidi amphoralarda görüldüğü üzere iki farklı boyutu bulunmaktadır⁷³.

⁷⁰ Defernez-Marchand 2006, s. 70.

⁷¹ Marangou-Marchand 2007, s. 283, fig. 91-93.

⁷² Bu formun Mısır'daki dağılımı için bkz. Rzeuska 2007, s. 212.

⁷³ Defernez-Marchand 2006, s. 77, fig. 3.2; Marangou-Marchand 2007, s. 282, fig. 64, s. 283, fig. 84-89.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

- Aston 2007 Aston, A.D., “Amphorae, Storage Jars and Kegs from Elephantine A Brief Survey of Vessels from the Eighth-Seventh Centuries BC to the Seventh-Eighth Centuries AD”, CCE 8, Vol. II, 419-445.
- Aubert 2004 Aubert, C., “Le commerce antique en Phénicie d’après les amphores locales et importés de Beyrouth”, *Transport Amphorae and Trade in the Eastern Mediterranean*, Acts of the International Colloquium at the Danish Institute at Athens, September 26-29, 2002, (ed.) J. Eiring, J. Lund, Monographs of the Danish Institute at Athens, Vol. 5, Denmark, 31-42.
- Badre 1994 Badre, L., v.d., “Tell Kazel (Syrie) rapport préliminaire sur les 4e - 8e campagnes de fouilles (1988-1992)”, *Syria, Revue d’art orientale et d’archéologique*, Tome LXXI, Paris, 259-299.
- Bourriau 2003 Bourriau, J. – Hartung, U. – Ballet, P. – Beguin, F., et alii, *Tell el-Fara’in-Buto. 8. Vorbericht, 3. Egyptian Amphorae of the 2nd-1st Century B.C. from the Excavations 1996-1999*, MDAIK Band 59, 254-263.
- Brun 2004 Brun, J.-P., *Archéologie du vin et de l’huile de la Préhistoire à l’époque hellénistiques*, Collection Hesperides, Paris.
- Calvet 1986 Calvet, Y., “Les amphores Cypriotes et leur diffusion en Méditerranée orientale”, *BCH Suppl.XIII*, Paris, 505-514.
- CCE 8 CCE 8, *Amphores d’Égypte de la Basse Époque à l’époque arabe*, (éd.) S. Marchand et A. Marangou, IFAO, le Caire 2007.
- Coulson – Wilkie 1986 Coulson, W.D.E. – Wilkie, N., “Ptolemaic and Roman Kilns in the Western Nile Delta”, *BASOR*, no.263, August, 65-75.
- Coulson – Wilkie – Rehard 1986 Coulson, W.D.E. – Wilkie, N. – Rehard J.W., “Amphoras from Naukratis and Environs”, *BCH Suppl XIII, Recherches Sur les Amphores Grecques*, Paris, 535-550.
- Defernez 2002 Defernez, C., “Le poids de l’orientalisation et de l’hellénisation au travers des échanges et des productions céramiques dans l’angle nord-est du delta égyptien”, *Céramique Hellénistiques et Romaines TMO 35*, Maison de l’Orient, Lyon, 235-245.
- Defernez – Marchand 2006 Defernez, C. – Marchand, S., “Imitations égyptiennes de conteneurs d’origine égéenne et levantine (VIe s.-IIe s. av. J.-C.)”, *L’apport de l’Égypte à l’histoire des techniques, méthodes, chronologie et comparaisons*, IFAO, Bibliothèque d’étude 142, 63-99.
- Dixneuf 2007a Dixneuf, D., *La céramique hellénistique de la cave, Tell el-Herr les niveaux hellénistiques et du Haut Empire* (ed.) D.Valbelle, 48-79, Paris.

- Dixneuf 2007b Dixneuf, D., 5.3. le material amphorique, U. Hartung, v.d., "Tell el Fara'in Buto, 9. Vorbericht", MDAIK 63, 142-145.
- Eiring – Boileau – Whitbread 2002 Eiring, J. – Boileau, M.-C. – Whitbread, I., "Local and Imported Transport Amphorae from a Hellenistic Kiln Site at Knossos", *Céramique Hellénistiques et Romaines TMO 35*, Maison de l'Orient, Lyon, 14-21.
- Empereur 1993 Empereur, J.-Y., "La production dans l'Égypte ptolémaïque et romaine", *La Production du vin et de l'huile en Méditerranée*, BCH Suppl. XXVI, (ed.) M.-C. Amouretti, J.-P. Brun, Paris, 39-47.
- Empereur – Picon 1986 Empereur, J.Y. – Picon, M., "A la recherche des fours d'amphores", BCH Suppl XIII, *Recherches Sur les Amphores Grecques*, Paris, 105-126.
- Empereur – Picon 1998 Empereur, J.-Y. – Picon, M., "Les ateliers d'amphores du lac Mariout", BCH Suppl. 33, *commerce et artisanat dans l'Alexandrie Hellénistique et Romaine*, 75-91.
- Finkielsztejn 2000 Finkielsztejn, G., "Les amphores importée au Levand sud à l'époque hellénistique et la révision de la chronologie des timbres amphoriques rhodiens", *Actes cinquième colloque scientifique sur la céramique hellénistique*, (Khania), Athènes, 207-220.
- Finkielsztejn 2007 Finkielsztejn, G., "Note sur les amphores égyptiennes d'époque ptolémaïque trouvées au Levant sud", CCE 8, Vol. II, 705-709.
- Grace 1956 Grace, V., "The Canaanite Jar", *The Aegean and the Near East Studies Presented to Hetty Goldman*, 80-109
- Guasch 2007 Guasch, R.P. – Ibern, M. – Andréas, C. – Lamuela, R.M., "Scientific Research on Archaeological Residues from Ancient Egyptian Wines", *Egyptologues*, Grenoble 6-12 sept. 2004 I, *Orientalia Lovaniensin Analecta 150*, Louvain, 851-855.
- Heltzer 1993 Heltzer, M., "Olive Oil and Wine Production in Phoenicia and in the Mediterranean Trade", *La Production du vin et de l'huile en Méditerranée*, BCH Suppl. XXVI, (ed.) M.-C. Amouretti, J.-P. Brun, Paris, 49-54.
- Lawall 2003 Lawall, M., "Egyptian and Imported Transport Amphoras", *Journal of Roman Archaeology*, 53, *Excavations at Coptos(Qift) in Upper Egypt*, 1987-1992, 157-191.
- Lecuyot 2007 Lecuyot, G., "Amphores provenant de Thèbes-Ouest de la Basse Époque à l'époque copte", CCE 8, Vol. I, 377-387.

- Lehmann 1998 Lehmann, G., "Trends in the Local Pottery Development of the Late Iron Age and Persian Period in Syria and Lebanon, ca.700 to 300 B.C.", *Basor*, No.311, 7-37.
- Majcherek – El-Shennawi 1991
Majcherek, G. – El-Shennawi, A.A., "Tell el-Haraby. A Newly Discovered Kiln-Site", *Bulletin de Liaison du groupe international d'étude de la céramique Égyptienne*, XV, 5-7.
- Majcherek 1992
Majcherek, G., "Classement géographique des découvertes, 1. Alexandria, Kom el-Dikka, 1990-1991", *Bulletin de Liaison du groupe international d'étude de la céramique Égyptienne*, XVI, IFAO, 1-5.
- Majcherek-El-Shennewi 1992
Majcherek, G., El-Shennewi, A.A., "Research on Amphorae Production on the Northwestern Coast of Egypt", *Cahiers de la Céramiques Egyptienne*, 3, 129-136.
- Marangou-Marchand 2007
Marangou, A., Marchand, S., "Conteneurs importés et égyptiens de Tebtynis (Fayoum) de la deuxième moitié du IVe siècle av. J.-C. au Xe siècle apr. J.-C. (1994-2002)", *CCE* 8, Vol. I, 239-294.
- Marangou 2007a
Marangou, A., "Importation d'amphores égyptiennes dans le bassin égéen", *CCE* 8, Vol. II, 669-674.
- Marangou 2007b
Marangou, A. "Quelques amphores égyptiennes des époques ptolémaïque et romaine à Chypre", *CCE* 8, Vol. II, 675-680.
- Marchand 2002
Marchand, S., "Le maintien de la tradition pharaonique pour les productions des céramiques datées de l'époque ptolémaïque en Égypte", *Céramique Hellénistiques et Romaines TMO* 35, Maison de l'Orient, Lyon, 235-245.
- Marchand 2007a
Marchand, S., "Amphores de Karnak (Cfeetk, secteur du « tombeau d'Osiris ») et de Dendara (Ifao, prospections et sondages sous la basilique)", *CCE* 8, Vol. I, 369-376.
- Marchand 2007b
Marchand, S., "Les conteneurs de transport et de stockage de l'oasis de Kharga de la Basse Époque (XXVIIe-XXXe dynasties) à l'époque ptolémaïque", *CCE* 8, Vol. II, 489-502.
- Marouard 2007
Marouard, G., "Quelques amphores d'époque hellénistique et romaine de Karnak (Cfeetk)", *CCE* 8, Vol. I, 345-359.
- Marquié 2007
Marquié, S., "Les amphores trouvées dans le Wadi Natrun (Beni Salama et de Bir Hooker)", *CCE* 8, Vol. I, 77-114.
- Marquié – Sourisseau 2007
Marquié, S. – Sourisseau, J.C., "Les amphores égyptiennes d'époques hellénistique et romaine à Kition, Amathonte et Potamia-Agios Sozomenos (Chypre)", *CCE* 8, Vol. II, 681-693.
- Masson 1995
Masson, O., "Les écritures antiques à Chypre", *Dossiers d'archéologie*, No. 205 Chypre, Au coeur des civilisations méditerranéennes, Juillet-Aout, 62-66.

- Meeks 1993 Meeks, D., “Oléiculture et viticulture dans l’Égypte pharaonique”, *La Production du vin et de l’huile en Méditerranée*, BCH Suppl. XXVI, (ed.) M.-C. Amouretti, J.-P. Brun, Paris, 3-38.
- Oren 1984 Oren, E. D., “Migdol : A New Fortress on the Edge of the Eastern Nile Delta”, *BASOR*, 256, 7-44.
- Padro – Ramon 2004 Padro, J. – Ramon, J., “La presence des Pheniciens en Égypte à l’époque libyenne”, *La vallée du Nil et la Méditerranée, Voies de communications et vecteurs culturels*, Actes du colloque des 5 et 6 Juin 1998, *Orientalia Monspeliensia XII*, 2001, IFAO Bibliothèque d’étude 140, 127-150.
- Pierrat 1995 Pierrat, G., “Peintes potiers d’Assouan du IVe au VIe siècle ap. J.-C.”, *Revue du Louvre* 5/6-1995, 31-42.
- Pierrat-Bonnefois 2000 Pierrat-Bonnefois, G., “La céramique dynastique et ptolémaïque des fouilles du Louvre à Tod, 1989-1991”, *CCE*, 6, 300-332
- Pierrat-Bonnefois 2002 Pierrat-Bonnefois, G., “L’hellénisation des productions céramiques en haute-Égypte”, *Céramique Hellénistiques et Romaines TMO 35*, Maison de l’Orient, Lyon, 175-188.
- Regev 2004 Regev, D., “The Phoenician Transport Amphora”, *Transport Amphorae and Trade in the Eastern Mediterranean*, Acts of the International Colloquium at the Danish Institute at Athens, September 26-29, 2002, (ed.) J. Eiring, J. Lund, *Monographs of the Danish Institute at Athens*, Vol. 5, Denmark, 337-351.
- Reiter 2007 Reiter, F., “Ostraca di Bakchias dalle Campagne di Scavo 1999-2003”, *Papirologici Lupiensia 14/2005*, *New Archaeological and Papyrological Researches on the Fayyum*, Proceedings of the International Meeting of Agyptology and Papyrology, Lecce June 8th-10th 2005, (ed.) M. Capasso, P. Davoli, 265-281.
- Rodrigo 1998 Rodrigo, A.D., “On the Origin of the Basket Handle Jars from Mendes”, *Proceedings of the Seventh International Congress Egyptologist*, (ed.) C.J. Eyre, OLA 82, Louvain, 965-974.
- Rodrigo 2004 Rodrigo, A.D., *Basket Handle Jars: Their Origin and Function*, XI, *Excavations at Mendes: The Royal Necropolis*, Vol. 1, D.B Redford, 211-220.
- Rzeuska 2007 Rzeuska, T., “Amphorae from the Upper Necropolis at West Saqqara: 1996-2003. Preliminary Report”, *CCE* 8, Vol. I, 207-226.
- Şenol-Şenol 2000 Şenol, G.C., Şenol, A.K., “Yeni Bulgular Işığında Mısır Amphoralarının Tipolojik Özellikleri ve Akdeniz’deki Dağılımı”, *Sualtı Bilim ve Teknolojileri Toplantısı 2000*, Ankara, 125-133.
- Şenol 2003 Şenol, A.K., “The Amphoras Handles from the Bridge Excavations, Gabbari Sector 2”, *Nécropolis 2, Études Alexandrines* 7, (eds. J.-Y. Empereur, M.-D. Nenna), le Caire, 191-211.

- Şenol 2004 Şenol, A.K., “Kıbrıs’da Amphora Üretimi”, IDOL, Ekim-Aralık 2004, no. 23, 10-1.
- Şenol 2007a Şenol, A.K. “A Statistical Essay on the Distribution of Imported Amphorae Finds of the CEALex Salvage Excavations”, CCE 8, Vol. 1, 57-76.
- Şenol 2007b Şenol, A.K. “Hellenistik Dönem’de Khios ve Lesbos Şarabının Mısır’a İhracatı (The Exportation of Khian and Lesbian Wine to Egypt During the Hellenistic Period)”, Arkeoloji Dergisi IX, 1, 103-128.
- Şenol 2008 Şenol, A.K., “Cilician Commercial Relations with Egypt due to the New Evidence of Amphora Finds”, OLBA XVI, (ed.) S. Durugönül, M.Durukan, 109-131.
- Şenol 2009 Şenol, A.K. (ed.), Arslan Eyce Taşucu Amphora Müzesi’nde Bulunan Ticari Amphoralar ve Akdeniz’de Ticaretin İzleri, Mersin.
- Şenol G. 2005 Şenol, G.C., “Amphora Mühürlerinin Köken ve Sosyal Statünün Belirlenmesindeki Etkileri ve Kent Lokalizasyonunun Tespitine Katkıları”, OLBA XII, Mersin,139-164.
- Şenol G. 2006 Şenol, G.C., Klasik ve Helenistik Dönem’de Mühürlü Amphora Üreten Merkezler ve Mühürleme Sistemleri, Ege Yayınları, İstanbul.
- Smolarikova 2007 Smoláriková, K., “Egyptian and Aegean Amphorae from the Saite Shaft Tombs at Abusir”, CCE 8, Vol. I, 189-197.
- Tomber 1998 Tomber, R.S., The Pottery, Report of the Excavations at Berenike(Egyptian Red Sea Coast) and the Survey of the Eastern Desert, (ed.) S. Sidebottom, W. Wendrich, 163-18.
- Tomber 2007 Tomber, R., “Early Roman Egyptian Amphorae from the Eastern Desert of Egypt: a Chronological Sequence”, CCE 8, Vol. II, 525-536.
- Wood 1987 Wood, B.G., “Egyptian Amphorae”, Biblical Archaeologist, June, 75-83.

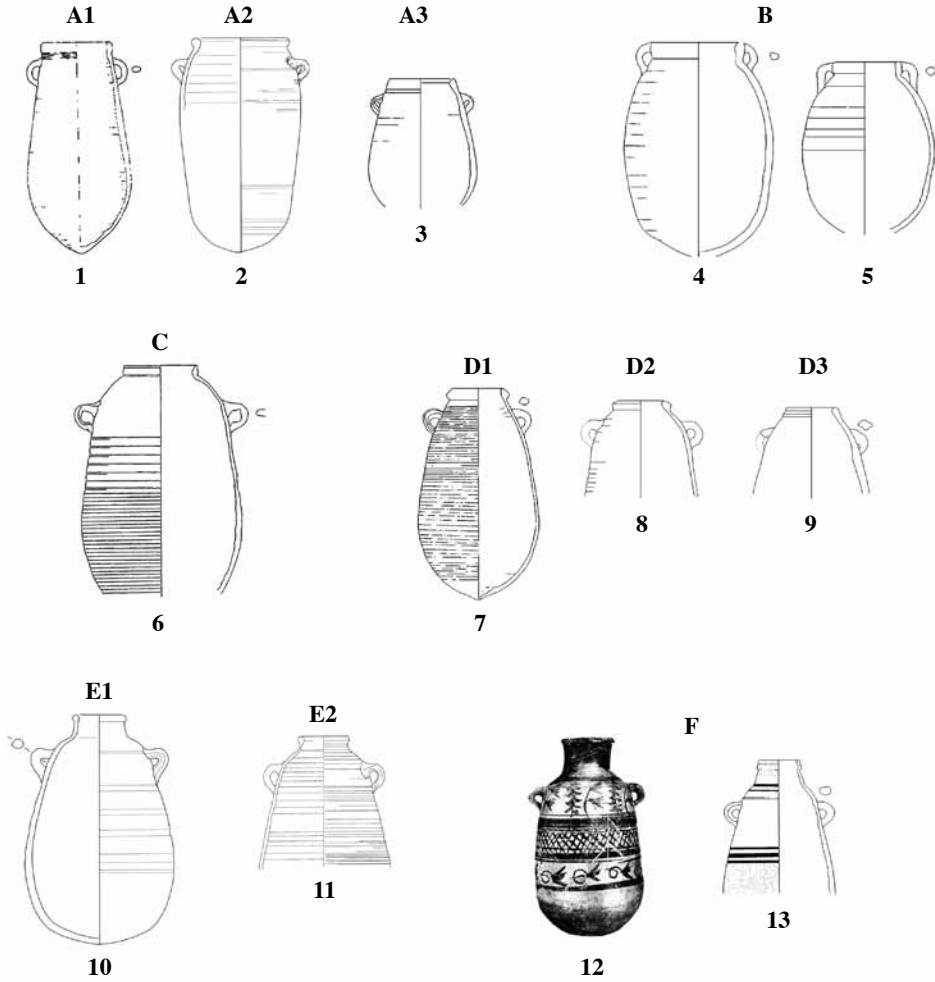
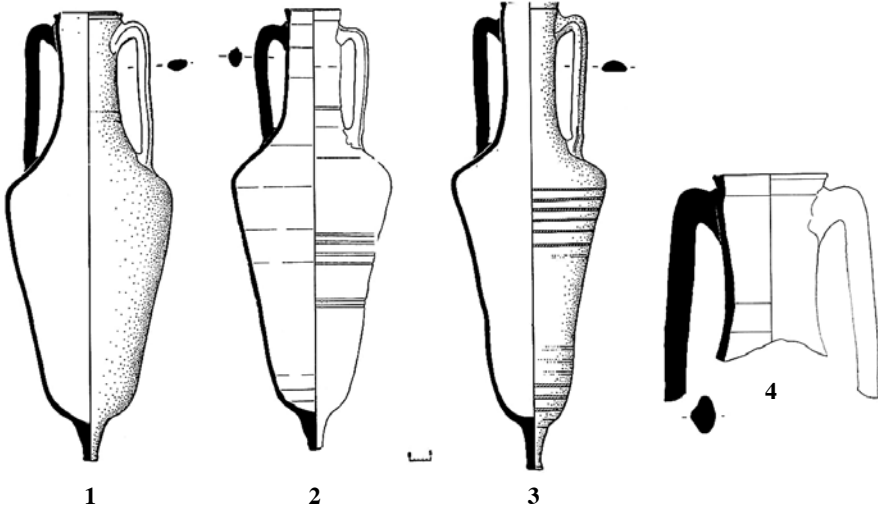

Fig. 1 (1: Aston 2007, 421, fig. 1, 2217; 2: Marchand 2007b, 500, fig. 19; 3: Aston 2007, 428, fig. 6, 3129; 4: Aston 2007, 423, fig. 2, 2215; 5: Aston 2007, 423, fig. 2, 2220; 6: Aston 2007, 427, fig. 5, 2618; 7: Aston 2007, 428, fig. 6, 2396; 8: Aston 2007, 428, fig. 6, 2283; 9: Aston 2007, 423, fig. 2, 2920; 10: Marchand 2007b, 500, fig. 21; 11: Pierrat-Bonnefois 2002, 339, fig. 81; 12: Pierrat 1995, 37, fig. 16; 13: Aston 2007, 423, fig. 2, 2536)

AE 1A

AE 1B

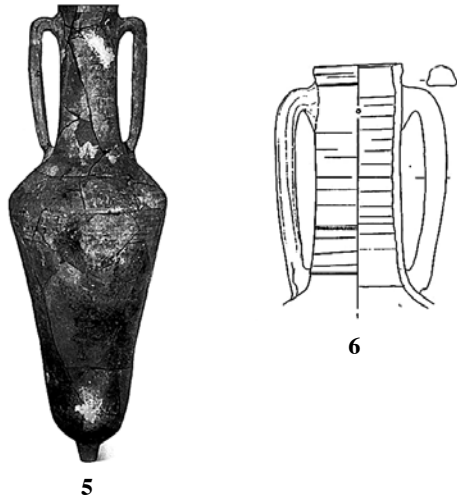
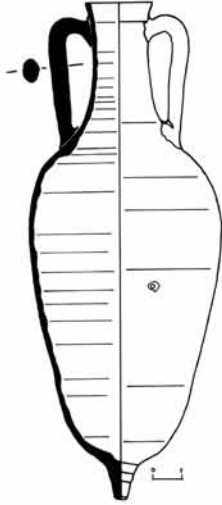

Fig. 2 (1: Alexandria Müzesi, P.11729; 2: Alexandria Müzesi, 061; 3: Alexandria Müzesi, 17568; 4: CRI.96.2106.11; 5: Marangou 2007, 678, fig. 1; 6: Bourriau 2003, 259, Abb. 20, fig. 1)

AE 2A

1

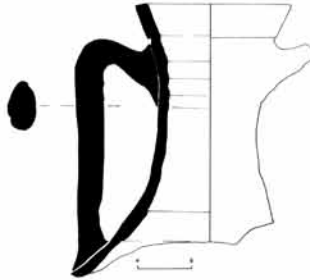
2

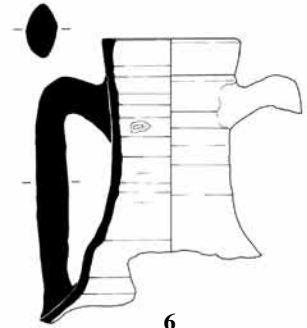
3

4

5

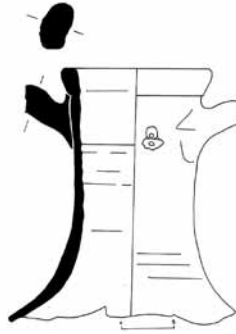
6

Fig. 3 (1: Alexandria Müzesi, 143; 2: Alexandria Müzesi, 8476; 3: Alexandria Müzesi, 11707; 4: GAB.98.89.2; 5: CON.96.10594.2; 6: CRI.96.2106.12)

AE 2B

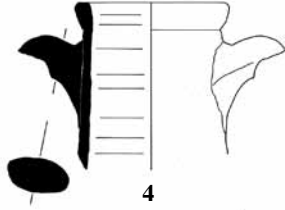
1

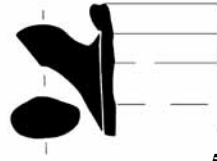
2

3

4

5

Fig. 4 (1: Alexandria Müzesi, 15199; 2: CON.96.10651.1; 3: DI.96.3699.5; 4: CRI.96.2333.1; 5: FOU.03.10766.10.6)

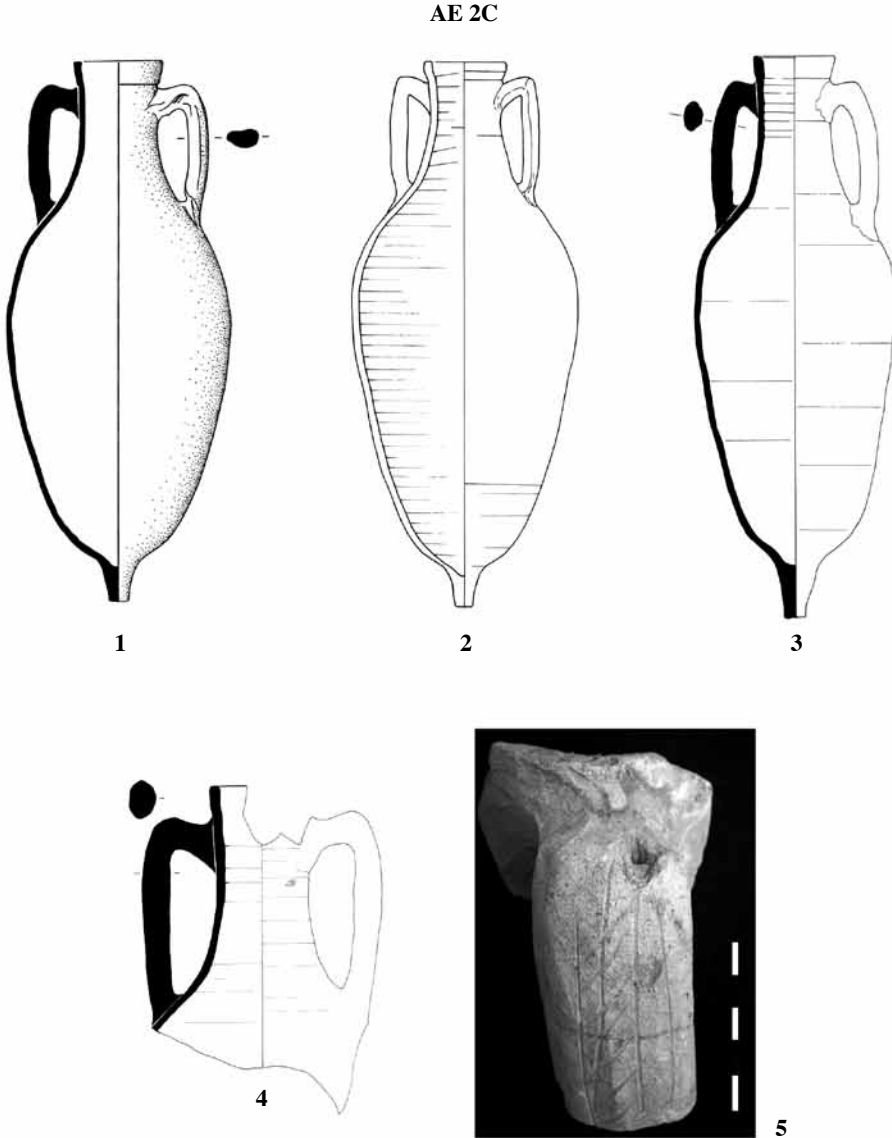

Fig. 5 (1: Alexandria Müzesi, R.162; 2: Lecuyot 2007, 386, fig. 4.3;
3: Alexandria Müzesi, 233; 4: CRI.96.2106.21; 5: CON.96.10079.7)

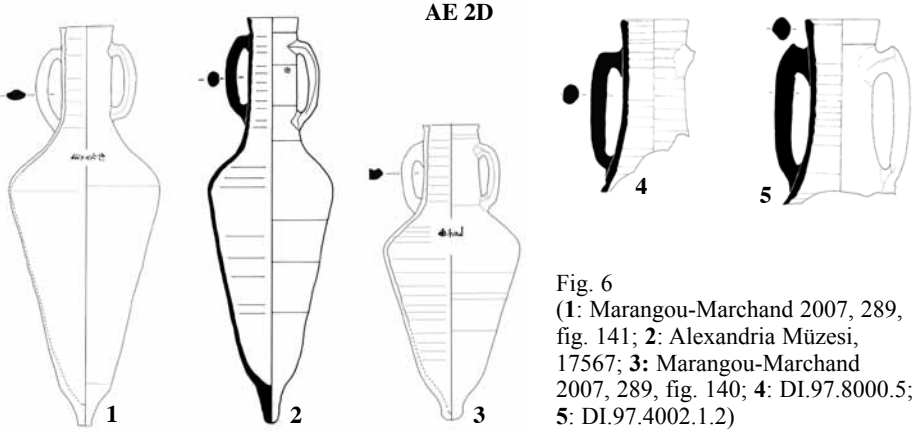

Fig. 6
 (1: Marangou-Marchand 2007, 289, fig. 141; 2: Alexandria Müzesi, 17567; 3: Marangou-Marchand 2007, 289, fig. 140; 4: DI.97.8000.5; 5: DI.97.4002.1.2)

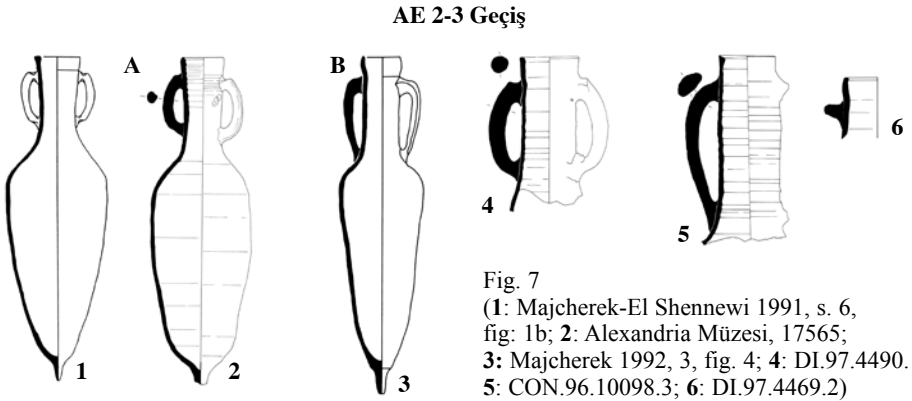

Fig. 7
 (1: Majcherek-El Shennewi 1991, s. 6, fig: 1b; 2: Alexandria Müzesi, 17565; 3: Majcherek 1992, 3, fig. 4; 4: DI.97.4490.1; 5: CON.96.10098.3; 6: DI.97.4469.2)

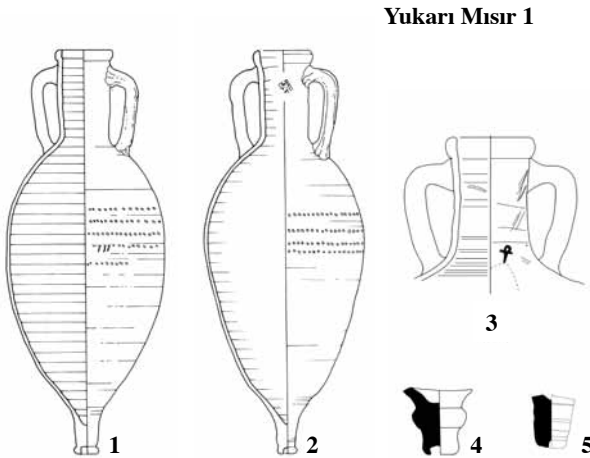

Fig. 8
 (1: Lecuyot 2007, 386, fig. 4.1; 2: Lecuyot 2007, 386, fig. 4.2; 3: Marchand 2007a, 373, fig. 1; 4: CRI.96.6016.3.1; 5: CON.94.1120)

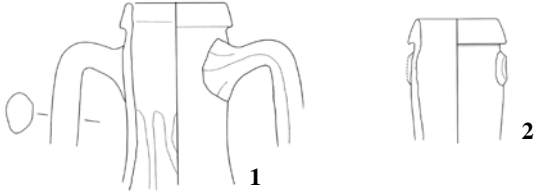
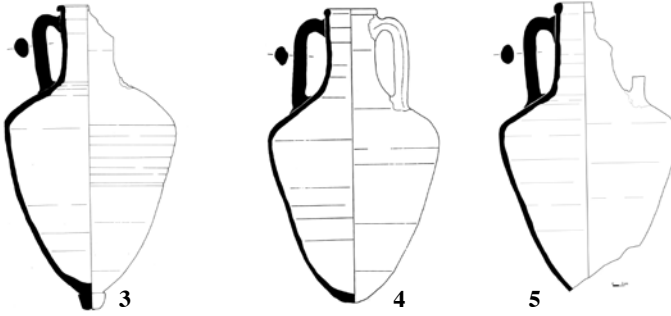
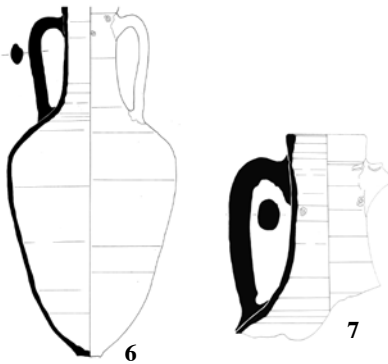
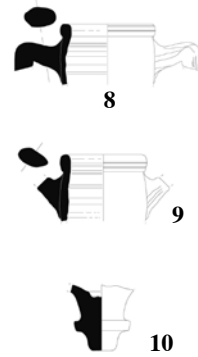
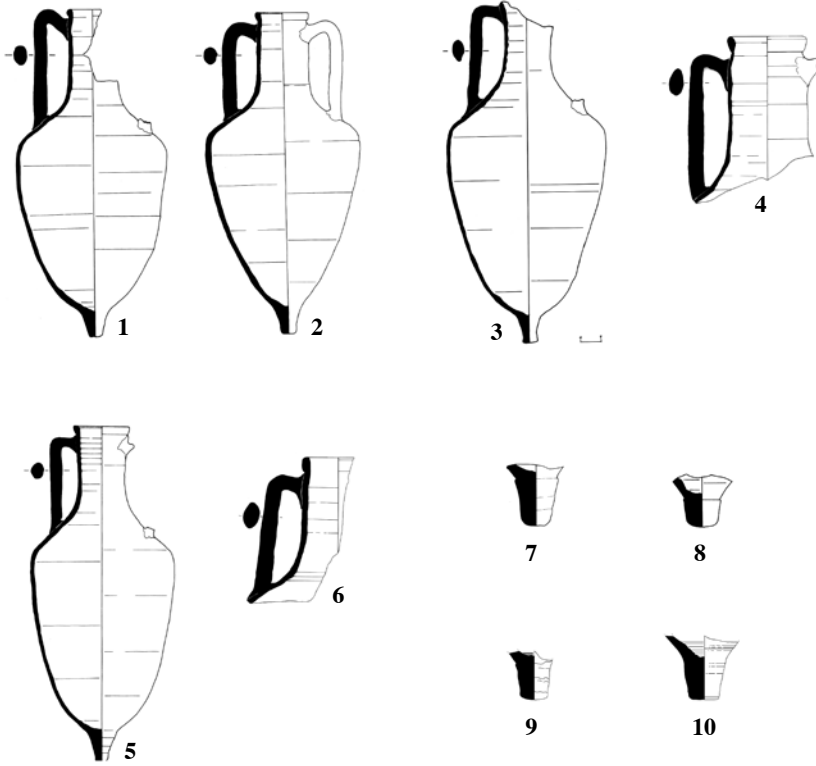
PSEUDO PROTO-KNIDOS**PSEUDO KNIDOS A****PSEUDO KNIDOS B****PSEUDO KNIDOS C**

Fig. 9 (1: Marangou-Marchand 2007, 287, fig. 117; 2: Marouard 2007, 358, fig. 11;
3: Alexandria Müzesi, 11738; 4: Şenol 2007, 74, fig. 2; 5: Alexandria Müzesi, G.942;
6: Alexandria Müzesi, 11746; 7: CRI.97.6120.1; 8: CON.96.11191.4; 9: CON.97.11383;
10: MAR.30104.5.1)

PSEUDO RHODOS A

PSEUDO RHODOS B

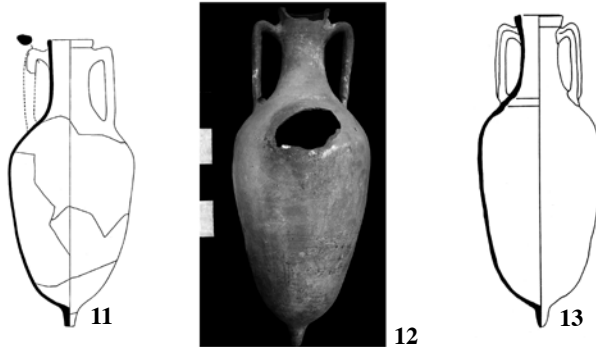

Fig. 10 (1: Alexandria Müzesi, 17709.92; 2: Alexandria Müzesi, 372; 3: Alexandria Müzesi, 241; 4: CRI.96.4153.3; 5: Alexandria Müzesi, 11747; 6: CRI.96.6021.2.1; 7: Şenol 2003, s. 209, fig. 23; 8: DI.97.4192.1.1; 9: CON.96.10088.2; 10: CON.97.11383.4; 11: Coulson-Wilkie-Rehard 1986, 546, fig. 9; 12: Alexandria Müzesi, 11678; 13: Majcherek-El Shennawi 1991, 6, fig. 1a)

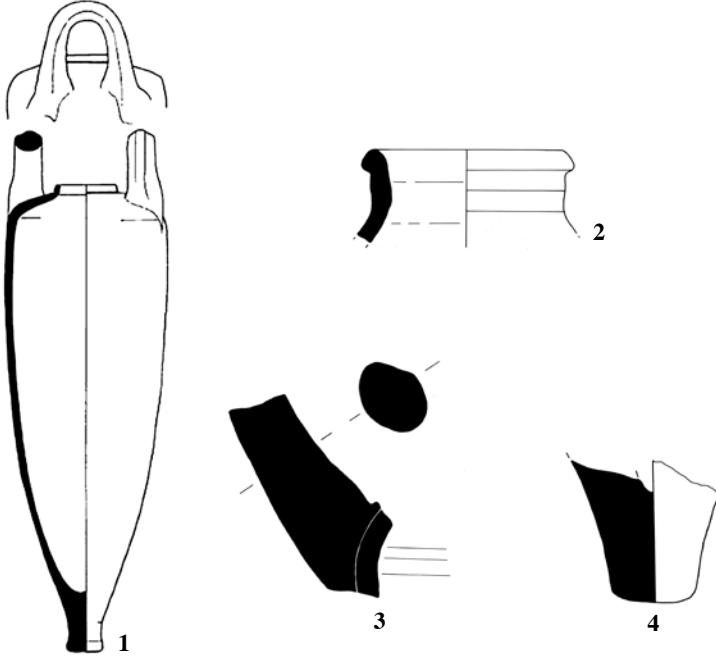
MISIR SEPET KULPLU AMPHORALAR

Fig. 11 (1: Rodrigo 2004, 217, fig. 1; 2: TAL.40070.28;
3: TAL.40053.10.11; 4: TAL.40053.6.17)

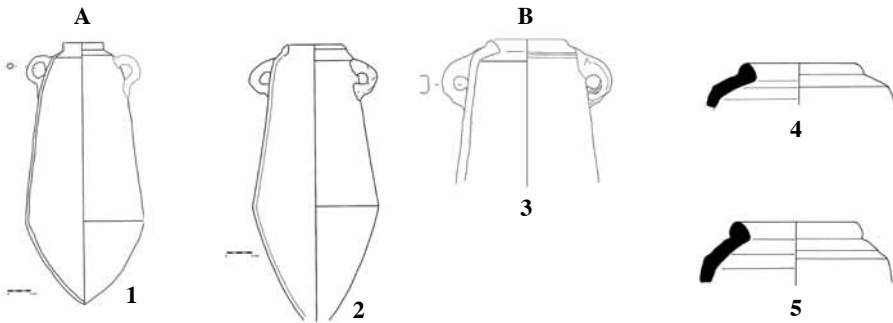
MISIR ÜRETİMİ SURİYE-FENİKE TİPİ AMPHORALAR

Fig. 12 (1: Defernez-Marchand 2006, 77, fig. 3.4; 2: Defernez-Marchand 2006, 77. 3.5;
3: Dixneuf 2007a, 57, fig. 51; 4: TAL.40070.51.15; 5: TAL 40070.52.5)